

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
SMJER BIBLIOTEKARSTVO
Ak. god. 2018./2019.

Marko Rimac

Implementacija *Direktive o određenim dozvoljenim korištenjima djela siročadi* u Hrvatskoj: primjer pažljive potrage za fotografom Rudolfom Firštom

Diplomski rad

Mentorica: red. prof. Daniela Živković

Zagreb, veljača 2019.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

(potpis)

Zahvala

Najveća hvala svim bližnjima, posebno mojim roditeljima na ustrajnoj podršci i odricanju tijekom svih ovih godina.

Hvala svim mojim prijateljima koji su mi cijelo vrijeme bili potrebna motivacija i najveće bogatstvo.

Posebno se zahvaljujem mentorici na neprestanoj susretljivosti i strpljenju u svim fazama stvaranja rada.

I na kraju zahvaljujem na pomoći svima koje sam imao prilike susresti tijekom istraživanja, posebno većini kulturnih djelatnika, državnih službenika, obrtnika i svih drugih „malih, a velikih, ljudi“.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Digitalizacija i knjižnice.....	3
3. Autorsko pravo i knjižnice	5
3.1. Autorsko pravo i srodna prava, autorsko djelo i autor	6
4. Djela siročad.....	9
4.1. Obujam djela siročadi.....	9
4.2. Zakonodavni okvir.....	12
4.3. Razvoj zakonodavnog okvira	13
4.4. Europska unija i djela siročad.....	15
4.5. Direktiva o djelima siročadi	18
4.6. Hrvatska i djela siročad	24
5. Pažljiva potraga	27
5.1. Obrazovanje za pažljivu potragu	29
6. Istraživački dio	31
6.1. Rudolf Firšt – opus	32
6.2. Rudolf Firšt – dokumentirana pažljiva potraga	39
6.2.1. Arhiv za likovne umjetnosti, Gundulićeva 24	40
6.2.2. Groblje Mirogoj, Aleja Hermanna Bollea 27.....	41
6.2.3. Odsjek za obrtni registar, Zapoljska 1	44
6.2.4. Matični ured Centar, Ilica 25	44
6.2.5. Općinski građanski sud u Zagrebu, Vukovarska 84	46
6.2.6. Fotoklub Zagreb, Ilica 29.....	48
6.2.7. Foto-Firšt (Ilica 48, Ilica 49, Frankopanska 1)	49
6.2.8. Muzej grada Zagreba, Opatička 20	52
6.2.9. Muzej za umjetnost i obrt, Trg Republike Hrvatske 10.....	53
7. Rasprava	55

8. Zaključak	59
9. Literatura	61
10. Popis slika	72
11. Popis priloga.....	73
Sažetak	75
Summary	76

1. Uvod

Osiguranje najboljeg mogućeg otvorenog pristupa građi korisnicima jedan je od glavnih interesa svake javne kulturne institucije. Moderno digitalno doba digitalizaciju građe shvaća kao preduvjet, ali i obavezu kako bi se osigurala što veća dostupnost informacijama.¹ Različite kulturne institucije, od knjižnica do muzeja, provode mnogobrojne digitalizacijske projekte i stvaraju svoje digitalne zbirke kako bi ispunili velike zahtjeve i očekivanja digitalnog doba. Istodobno s time svjedočimo i drugim važnim promjenama prilikom procesa digitalizacije, a to su umreženost i promjena uloge prava u modernom društvu.² Promjene se događaju takvom brzinom da pravo s teškoćama prati razvoj tehnologije, a samim time i njegova uloga je drugačija jer ne može u potpunosti odgovoriti na potrebe pojedinaca i društva u cjelini. Gledajući s te strane prilikom digitalizacije i pružanja građe na korištenje javnosti najvažnije je poštivanje autorskih prava. S druge strane položaj knjižničara i drugih informacijskih djelatnika je takva da istovremeno moraju težiti poštivanju prava korisnika i prava stvaratelja djela.³

U ovome diplomskom radu, bavit ću se pojmom „djela siročad“, u struci nazivanim „orphan works“, i prikazati jedan stvarni primjer. Naime, brojni fondovi kulturnih i drugih javnih institucija sadrže djela nad kojima se mora utvrditi ili pronaći nositelj autorskog prava što čini veliki problem prilikom samog procesa digitalizacije. *Direktiva 2012/28/EU* Europskog parlamenta i Vijeća o određenim dozvoljenim korištenjima djela siročadi, koju ću kao pozitivni pravni propis detaljnije prikazati u teorijskom dijelu rada, kao rješenje za taj problem nudi „pažljivu potragu“. U istraživačkom dijelu rada ću prikazati kako izgleda pažljiva potraga na primjeru fotografa Rudolfa Firšta i njegovih djela u vlasništvu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.

¹ Šalamon-Cindori B.; Petrušić R. Djela siročad - u očekivanju autora. // *Kemija u industriji* 61, 9/10(2012), str. 455-457. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/87296> (3.2.2019.).

² Kuštrak, I. Prikaz XI. savjetovanja o autorskom pravu i srodnim pravima održanog u Zagrebu, 26. studenoga 2010. godine. // *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 61, 6(2011), str. 2057-2063. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/112181> (3.2.2019.).

³ IFLA-in Etički kodeks za knjižničare i druge informacijske djelatnike. // *Međunarodni savez knjižničarskih društava i ustanova* (kolovoz 2012). Dostupno na: <https://www.ifla.org/files/assets/faife/codesofethics/croatiancodeofethicsshort.pdf> (3.2.2019.).

Cilj rada je odgovoriti na pitanja koliko važeća *Direktiva o određenim dozvoljenim korištenjima djela siročadi* i njezina implementacija u hrvatski Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima pridonosi rješavan problematike djela siročadi. Na primjeru istraživanja Rudolfa Firšta prikazat ću težinu, vremensku i financijsku (ne)isplativost provođenja pažljive potrage u sustavu nepristupačnih i ograničenih izvora informacija.

2. Digitalizacija i knjižnice

Novo doba informacijske i komunikacijske tehnologije, čiji je važan element uporaba novih tehnoloških otkrića i spoznaja, pa i uređaja, postavila je novi izazov pred knjižnice i slične ustanove. Korisnici knjižnične građe imaju nove zahtjeve u skladu s tehnološkim dobom u kojem žive i stoga su knjižnice morale stati u korak s njim i omogućiti mrežni pristup građi, stoga je digitalizacija u današnjem društvu zauzela vrlo važnu ulogu.

Stav Europske unije na tu temu poznat je već par desetljeća, a najbolje ga objedinjuje Parmska povelja iz 2003. godine: *“Digitalna obrada građe je bitna faza koju moraju dosegnuti sve europske institucije kako bi zaštitile i vrednovalе zajedničku kulturnu baštinu Europe, kako bi se sačuvalа kulturna različitost, te građanima omogućio najbolji pristup toј baštini, da bi se unaprijedilo obrazovanje i turizam i da bi se doprinijelo razvoju novih digitalnih sadržaja i uslužnih industrija.”*⁴ Parmska povelja rezultat je nastojanja predstavnika zemalja članica Europske unije i primjenjivala se u okviru akcijskog plana iz Lunda koji su izradili predstavnici zemalja članica Europske unije okupljenih u stalnu grupu nacionalnih predstavnika *National Representatives Group*, a čiji je cilj bio stvoriti koordiniranu politiku i programe digitalizacije na području kulturnih sadržaja s posebnim naglaskom na doprinos kulturnih institucija.⁵

Za razliku od prvih projekata digitalizacije, koji su većinom obuhvaćali građu kojoj je istekla autorskoppravna zaštita, danas projekti digitalizacije, s ciljem postizanja sveobuhvatnosti sadržaja, uključuju sve više zaštićenih djela.⁶ Takav smjer naglasio je Europski parlament svojom rezolucijom iz 2007. godine kojom ističe *„Europska digitalna knjižnica treba omogućiti pristup i zaštićenima djelima te poštujući nacionalne zakone o autorskom pravu, međunarodne ugovore i propise Europske unije razviti modele poslovanja za potrebe njihove digitalizacije.”*⁷

⁴ Parmska Povelja // Minerva. Dostupno na:

<http://www.minervaeurope.org/structure/nrg/documents/charterparma031119final-hr.htm> (3.2.2019.).

⁵ The National Representatives Group (NRG). // Minerva. Dostupno na:

<http://www.minervaeurope.org/structure/nrg.htm> (3.2.2019.).

⁶ Živković, D. Digitalizacija i intelektualno vlasništvo. // Slobodan pristup informacijama : 7. i 8. okrugli stol : zbornik radova / ur. Horvat, A., Bučević Sanvinčenti, L. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2009. Str. 34-39.

⁷ Ibid.

S obzirom na to kako je opsežna digitalizacija jedini način na koji bi europska kulturna baština postala dostupnom u digitalnom obliku Europska unija potiče projekte opsežne digitalizacije.⁸ Digitalizacija, iako je tehnički izvediva, ispred sebe ima mnoge prepreke od kojih je najveća dobivanje dopuštenja nositelja autorskog prava. Primjena automatiziranog postupka digitalizacije onemogućena je zbog toga što se svakoj jedinici građe treba utvrditi autorstvo, a zatim i pronaći nositelja autorskog prava. Posljedica ograničenja autorskog prava jest sužen izbor jedinica građe za digitalizaciju. Zbog kompliciranog postupka digitaliziraju se samo, ili uglavnom, materijali koji nisu zaštićeni autorskim pravom ili pripadaju u domenu javnog dobra. Ovakva praksa znači da projekti masovne digitalizacije ne uspijevaju obuhvatiti svu građu koja se namjeravala digitalizirati.

⁸ Horvat, A. Knjižnice pred odlukom – vrednovanje ili sustavna digitalizacija. // Slobodan pristup informacijama : 11 okrugli stol : zbornik radova / ur. Barbarić A, Hebrang Grgić, I. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2012. Str. 32-38.

3. Autorsko pravo i knjižnice

Nagovještaj o tome kako će nove tehnologije dovesti do sve većih teškoća prilikom poštivanja autorskih prava iznio je M. Vukmir, još 2001. godine. Smatra kako „*Ljudska kreativnost i potreba za stalnim usavršavanjem postojećih tehničkih rješenja, sa ciljem zadovoljenja potreba, osnova su razvoja novih tehnologija.*”⁹ Nove tehnologije, s obzirom na to kako su danas stvarateljima autorskih djela na raspolaganju novi načini zapravo mogućnosti izrade autorskih djela i njihove distribucije, „*imaju poseban značaj u autorskom segmentu*“, a u isto vrijeme korisnicima nude „*veće mogućnosti pristupa i odabira ovih djela prema osobnom ukusu i potrebama.*”¹⁰ A. Uzelac naglašava kako je uravnoteženje interesa stvaralaca tj. autora i korisnika materijala na koja se autorska prava odnose svrha autorskih i srodnih prava. U novim okolnostima koje određuje i otvorenost informacija na internetu, za razliku od vremena prije pojave novih informacijskih tehnologija kada su autorska prava imala jasniji doseg, odnosi se mijenjaju.¹¹

Možemo slobodno reći kako su u današnje vrijeme knjižnice u latentnom sukobu s vladajućim konceptom autorskog prava. Knjižnice zastupaju interese korisnika i pokušavaju osigurati legitimne interese društva prilikom pristupa znanju, slobodan protok informacija, itd. Sukob interesa nastaje u dijelu u kojem knjižničari i korisnici nailaze na prepreke u ostvarivanju osobnih i javnih interesa prilikom kojih moraju paziti kako ne bi prekršili autorska prava dok s druge strane važno je prepoznati i priznati imovinska i moralna prava autora čija se prava mogu ograničiti jedino po pretpostavkama i na način određen zakonom.

U slučaju djela siročadi svaka vrsta autorskog djela može biti okarakterizirana kao takva, s time da je za neke vrste djela vjerojatnost daleko veća postati djelom siročetom od drugih. Fotografije su najbolji primjer autorskog djela za koje se u mnogo slučajeva ne zna nositelj prava, dok je za knjige s druge strane taj postotak daleko manji.

⁹ Vukmir, M. Utjecaj razvoja tehnologija na autorsko pravo i pravna priroda predmeta zaštite intelektualnog vlasništva. // Zbornik Hrvatskog društva za autorsko pravo, 2(2001). Str. 9-39. Dostupno na: <http://hdap-alai.hr/mladen-vukmir-utjecaj-razvoja-tehnologija-na-autorsko-pravo-i-pravna-priroda-predmeta-zastite-intelektualnog-vlasnistva/> (3.2.2019.).

¹⁰ Ibid.

¹¹ Uzelac, A. Digitalna kulturna dobra u informacijskom društvu između javne domene i privatnog vlasništva. // Medijska istraživanja 10, 1(2004)., str. 37-53. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/23010> (3.2.2019.).

Ako je okolnost takva da se pred institucijom ili korisnikom nalazi autorsko djelo za koje autor ili nositelj prava nije poznat ili ga je nemoguće kontaktirati ono ispred sebe ima dvojbu što učiniti. Postoje dvije opcije, ili će djelo koristiti pa samim time i povrijediti autorsko pravo njenog nositelja ili će se odlučiti ne koristiti djelo zbog zabrinutosti kako bi se u budućnosti mogao pojaviti nositelj autorskog prava nad djelom i zahtijevati pravičnu naknadu štete, plaćanje naknade za neovlašteno korištenje ili plaćanje zakonom određenog penala. I jedna i druga opcija nisu optimalne, kako za korisnike i nositelje autorskog prava, tako i za društvo u cjelini i njen pravni poredak.

3.1. Autorsko pravo i srodna prava, autorsko djelo i autor

Članak 2. Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima definira navedena prava na sljedeći način:¹²

- (1) autorsko pravo pripada po svojoj naravi, fizičkoj osobi koja stvori autorsko djelo*
- (2) pravo umjetnika izvođača pripada, po svojoj naravi, fizičkoj osobi koja izvede djelo iz književnog ili umjetničkog područja ili izražaje folklora*
- (3) nositeljem drugih srodnih prava može biti svaka fizička i pravna osoba, ako zakonom nije drugačije određeno*
- (4) autorsko pravo i srodna prava mogu se protiv volje njihovih nositelja ograničiti samo pod pretpostavkama i na način određen zakonom*

Iz ovoga proizlazi kako autorsko pravo daje mogućnost autoru kontrolirati korištenje samog djela. U trenutku kada je djelo stvoreno automatski počinju vrijediti autorska prava te traju sve do 70 godina poslije smrti autora što je definirano člankom 131. o trajanju prava.¹³ Zakon o autorskom i srodnim pravima navodi u članku 8. kako se njime „*ne štiti ideja nego autorsko djelo koje je izražaj te ideje.*“¹⁴

Članak 5. u prvom stavku propisuje kako je autorsko djelo „*originalna intelektualna tvorevina iz književnoga, znanstvenog i umjetničkog područja koja ima individualni karakter,*

¹² Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima. // Državni zavod za intelektualno vlasništvo. Zagreb (studeni 2018). Dostupno na: http://www.dziv.hr/files/File/zastita/zakon_autorsko_HR.pdf (3.2.2019.).

¹³ Ibid.

¹⁴ Ibid.

bez obzira na način i oblik izražavanja, vrstu, vrijednost ili namjenu ako ovim Zakonom nije drukčije određeno“.¹⁵ U drugom stavku, između ostalih vrsti autorskih djela, važno je spomenuti kako se među autorskim djelima koja to osobito jesu navode „fotografska djela i djela proizvedena postupkom sličnim fotografskom“.

Prvi stavak članka 12. navodi kako se prepoznaje autorsko djelo. Zakon o autorskom pravu kaže da je „*autor ona osoba čije se ime, pseudonim, umjetnički znak ili kod nalazi na uobičajenom mjestu na svim otisnutim primjercima publikacije dok se ne dokaže suprotno*“.¹⁶

Treba naglasiti i razliku između kontinentalno-europske i angloameričke tradicije pravnog sustava u odnosu prema autoru.¹⁷ Izvornim nositeljem autorskog prava u kontinentalno-europskom pravnom sustavu smatra se samo osobu koja je djelo stvorila dok u angloameričkom pravnom sustavu moguće prenošenje autorskog prava i na pravnu osobu koja je financirala izradu djela, a što je regulirano i našem Zakonu pod odlomkom autorskih djela stvorenih u radnom odnosu.

Važno je dakle za potrebe ovog diplomskog rada istaknuti još dva članka. S obzirom na osobu istraživanja Rudolfa Firšta koji je fotografirao za potrebe Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti s određenom vjerojatnošću se može reći kako se radilo o autorskom djelu stvorenom u radnom odnosu. Zakon o autorskim i srodnim pravima definira i autorska djela stvorena u radnom odnosu, tj. djela stvorena u izvršavanju ugovora o radu. Tako članak 75. navedenog zakona propisuje da „*autorsko djelo stvoreno u radnom odnosu, po ovom Zakonu, označava djelo koje za vrijeme trajanja radnog odnosa kod određenog poslodavca stvori autor – zaposlenik izvršavajući svoje obveze ili po uputama toga poslodavca*“.¹⁸ Isti članak u nastavku propisuje kako se nadležnost nad odnosima u pogledu autorskog djela stvorenog u radnom odnosu uređuju Zakonom o autorskom i srodnim pravima, ugovorom o radu ili drugim aktom kojim se uređuje radni odnos.

Članak 76. određuje pravo iskorištavanja autorskog djela stvorenog u radnom odnosu.¹⁹ Tako propisuje da „*ako se u izvršavanju obveza iz radnog odnosa stvaraju autorska*

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Horvat, A.; Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. 1. elektroničko izd. (prema tiskanom izd. iz 2009). Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2012. Datoteka ePub. Dostupno na: <http://darhiv.ffzg.hr/2002/> (3.2.2019.).

¹⁸ Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima. // Državni zavod za intelektualno vlasništvo. Zagreb (studeni 2018). Dostupno na: http://www.dziv.hr/files/File/zastita/zakon_autorsko_HR.pdf (3.2.2019.).

¹⁹ Ibid.

djela, ugovorom o radu određuje se, između ostalog, stječe li poslodavac pravo na iskorištavanje autorskog djela, te posebice, ako ga stječe, opseg i trajanje prava iskorištavanja autorskog djela.“ U nastavku se propisuje da ako se Zakonom o autorskom i srodnim pravima, ugovorom o radu ili drugim aktom koji uređuje radni odnos nije drukčije odredilo onda autorsko pravo na autorskom djelu autor zadržava bez ograničenja.

4. Djela siročad

Djela siročad, u inozemnoj stručnoj literaturi poznata kao „orphan works“ danas su jedna od najvećih prepreka u sveobuhvatnom pristupu kulturi, umjetnosti i znanju.²⁰ Iz razloga što su to djela kojima se ne može utvrditi ili pronaći autor, odnosno nositelj autorskog prava, zaobilaze se u projektima digitalizacije zbog moguće povrede autorskog prava. Postojanje ogromnog broja djela siročadi, od kojih je većina objavljena tijekom 20. stoljeća te još uvijek zaštićena autorskim pravom, u fondovima kulturnih ustanova izaziva strah kako će se stvoriti prazan prostor u pristupu znanju u digitalnom okruženju. Horvat i Živković navode kako su već u vremenu prije digitalizacije nakladnici, u namjeri da ponovno izdaju neko djelo, i autori, koji su željeli iskoristiti dijelove starijih izdanja za novo djelo, nailazili na djela siročad.²¹ Mišljenja su da se, zbog činjenice kako je digitalizacija znatno olakšala ponovno objavljivanje djela, o pravnim pitanjima u tom području sve više govori. Nadalje, zbog problema oko pronalaženja autora ili nositelja prava, ponovno objavljivanje djela moglo bi se usporiti ili posve onemogućiti, i unatoč napretku u tehnologiji postati preprekom širenju znanja.

4.1. Obujam djela siročadi

Dok je problem i temeljni koncept djela siročadi dobio temeljni okvir, postoji nesuglasje oko točne obujma njegovog problema. Već u počecima bavljenja problematikom djela siročadi Ured za autorska prava Sjedinjenih Američkih Država izvještava kako je problem djela siročadi široko rasprostranjen i vrijedan daljnjeg istraživanja.²² Obujam djela siročadi postavlja dva različita, ali povezana empirijska pitanja, koliki je obujam djela siročadi i koliko je velik tj. ozbiljan taj problem u ekonomskom i socijalnom smislu.²³

²⁰ Šalamon-Cindori B.; Petrušić R. Djela siročad - u očekivanju autora. // Kemija u industriji 61, 9/10(2012), str. 455-457. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/87296> (3.2.2019.).

²¹ Horvat, A.; Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. 1. elektroničko izd. (prema tiskanom izd. iz 2009). Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2012. Datoteka ePub. Dostupno na: <http://darhiv.ffzg.hr/2002/> (3.2.2019.).

²² Report on Orphan Works. // U. S. Copyright Office (siječanj 2006). Dostupno na: <https://www.copyright.gov/orphan/orphan-report.pdf> (3.2.2019.).

²³ Hansen, David R. Orphan Works: Definitional Issues. // Berkeley Digital Library Copyright Project White Paper No. 1. (2011). Dostupno na: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1974614 (3.2.2019.).

Empirijske studije pokazale su kako postoji ogroman broj djela siročadi, ali detaljan broj i prirodu tih djela je teško ustanoviti. U mnogim slučajevima to je zato što su analizirani uzorci dijelovi većih kolekcija i poopćavanje rezultata iz tih uzoraka na cijelu zbirku čini procjenu vrlo nesigurnom. Dok se prvom pitanju, o broju djela siročadi, pridala određena pozornost, drugom pitanju, o ozbiljnosti tog problema, dana je vrlo mala pažnja.

Prema Horvat kao najveća prepreka stvaranju digitalnih knjižnica u zemljama Europske unije smatraju se djela siročad.²⁴ Prenosi procjenu Britanske knjižnice iz 2009. godine koja donosi rezultate kako u svim knjižnicama u javnom sektoru u Velikoj Britaniji ima oko 25 milijuna djela siročadi. Udio takvih djela u njezinoj zbirci iznosi 40%, za razliku od ostalih pojedinih knjižnica u kojima se broj djela siročadi kreće između 5 i 10%. Navodi američke izvore koji govore kako su među djelima kojima se ne može utvrditi autor najčešće nalaze fotografije, posebno one neobjavljene, a samo 1% fotografija u zbirkama knjižnica i arhiva ima nositelja autorskog prava koji je poznat.

Hansen prenosi podatke o djelima zaštićenima autorskim pravom. Promatrajući djela zaštićena autorskim pravom u cjelini, Britanska knjižnica procjenjuje kako se preko 40% njih može smatrati djelima siročadi²⁵, dok istraživanje JISC-a ukazuje kako bi broj kreativnih djela u kulturnim institucijama Ujedinjenog Kraljevstva lako mogao premašiti broj od 50 milijuna.²⁶ Iako su korisne kao početne točke u pokušaju mjerenja veličine problema, obje procjene su bazirane na neprovjerljivim podacima ili rezultatima ankete. Također, dostupne su slične procjene za specifične vrste sadržaja kao što su fotografije ili audiovizualna djela. Izvještaj Andrewa Gowersa iz 2006. godine, poznatijeg kao *Gowers Report*, za potrebe neovisnog pregleda prava intelektualnog vlasništva u Ujedinjenom Kraljevstvu bilježi da se za fotografije u muzejima procjenjuje kako blizu 90% njih nema poznatog autora, tj. nosioca autorskog prava, dok prilikom istraživanja nositelja autorskih prava zvučnih zapisa na uzorku od preko njih 200 nisu bili u mogućnosti identificirati preko 50% istih.²⁷ Ovakva istraživanja pokazuju kako postoji veliki broj djela siročadi, no Hansen smatra da bismo doista razumjeli utjecaj problematike djela siročadi važno je imati još preciznije shvaćanje broja djela

²⁴ Horvat, A. Digitalizacija i knjižnice // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2(2012), str. 17-27. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/106548> (3.2.2019.).

²⁵ Hansen, David R. Orphan Works: Definitional Issues. // Berkeley Digital Library Copyright Project White Paper No. 1. (2011). Dostupno na: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1974614 (3.2.2019.).

²⁶ JISC. // Wikipedia: the free encyclopedia. 3.2.2019. Dostupno na: <https://en.wikipedia.org/wiki/Jisc> (3.2.2019.).

²⁷ Gowers Review of Intellectual Property (prosinac 2006). Dostupno na: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/228849/01184_04830.pdf (3.2.2019.).

siročadi.²⁸ Spomenuta istraživanja u određivanju količine djela siročadi su korisna početna točka, ali ne pomažu puno prilikom zakonskih rješenja. Potrebno je uložiti napore kako bi se proizveli jasniji i općenitiji podaci uzoraka koji ocjenjuju status autorskih prava na različitim vrstama sadržaja, knjiga, zvučnih zapisa, itd.

Istraživanje Europske komisije zaključilo je kako u zbirkama kulturnih institucija država članica Europske unije postoji veliki broj djela siročadi.²⁹ Djela siročad čine značajan dio bilo kojeg digitalizacijskog projekta i istraživanja pokazuju visok postotak djela siročadi za gotovo sve kategorije djela, a to posebno vrijedi za fotografije i audiovizualne materijale.

Neki od konkretnih primjera zaključaka Europske komisije bili su sljedeći:

1. Konzervativna procjena broja knjiga djela siročadi kao postotka knjiga za koja još uvijek vrijede autorska prava širom Europe stavlja broj na 3 milijuna knjiga djela siročadi (što čini 13% svih knjiga za koja vrijede autorska prava). Što su knjige starije, viši je postotak djela siročadi.
2. Prilikom procesuiranja zahtjeva za korištenje starijih filmova, filmski arhivi širom Europe kategorizirali su nakon pretrage za nosiocima autorskih prava 129 tisuća filmskih djela kao djela siročad i koji se stoga ne mogu koristiti. Djela za koja se može pretpostaviti kako su djela siročad bez stvarne pretrage za nosiocima autorskih prava povećava taj broj na približno 225 tisuća filmskih djela.
3. Digitalizacijski projekti u Ujedinjenom Kraljevstvu pronašli su kako 95% novina prije 1912. godine potpada pod djela siročad. Također, istraživanje među muzejima u Ujedinjenom Kraljevstvu pronašlo je kako se nosioce autorskih prava 17 milijuna fotografija (što čini 90% zbirke fotografija muzeja) ne može pronaći.

Navodi se kako je ogroman broj jedinica u zbirkama konzultiranih kulturnih institucija ima nejasan autorskopravni status. Čak i kada se institucije fokusiraju na digitalizaciju materijala za kojeg vjeruju kako je u području javnog vlasništva veliki trud je potreban kako bi se ustanovio precizan autorskopravni status.

²⁸ Hansen, David R. Orphan Works: Definitional Issues. // Berkeley Digital Library Copyright Project White Paper No. 1. (2011). Dostupno na: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1974614 (3.2.2019.).

²⁹ Vuopala, A. Assessment of the Orphan works issue and Costs for Rights Clearance (svibanj 2010). Dostupno na: http://www.ace-film.eu/wp-content/uploads/2010/09/Copyright_anna_report-1.pdf (3.2.2019.).

U procjeni utjecaja stručnjaka Ureda za intelektualno pravo, prilikom rješavanja pravnih problema tijekom priprema, Vlada Ujedinjenog Kraljevstva pokušala je na temelju informacija dobivenih od samih institucija utvrditi postotak djela koji se čuvaju u arhivima i zbirkama, a koja se smatraju djelima siročadi.³⁰

Važno je istaknuti, s obzirom na vrstu djela istraživanja, kako se u ispitanim institucijama (*London Metropolitan Archive, Imperial War Museum, National Archive*, itd.) postotak fotografija djela siročadi kreće od 15%, 20% pa sve do 95%.

4.2. Zakonodavni okvir

Horvat i Živković navode primjere nekih zemalja koje su među prvima uredile pitanje djela siročadi.³¹ Tako Kanada zakonom o autorskom pravu iz 1998. godine propisuje licenciranje za korištenje djela kojima se nositelj prava ne može utvrditi, dok su Europi na ovom području najnaprednije zemlje sjevera, nordijske zemlje i Danska, koje već od šezdesetih godina 20. stoljeća primjenjuju proširene kolektivne licencije, a što je uvažila i Europska unija.

EBLIDA, Europski ured za knjižnične, informacijske i dokumentacijske udruge, i NAPLE Forum koji okuplja nacionalne uprave europskih narodnih knjižnica, na zajedničkoj konferenciji održanoj u Beču 2009. godine donijeli su odluku ojačati ulogu i potencijal knjižničnih usluga diljem Europe u podupiranju Europe kao društva znanja.³² Između četiri preporuke koje su Bečkom deklaracijom uputili Europskoj komisiji ističe se zadnja vezana za autorsko pravo. Smatraju naime kako je „*nužno ukinuti barijere u Europskoj Uniji koje su suprotne ideji razvoja društva znanja*“. Smatraju kako nam je potrebna „*pravična politika autorskih prava koja će uzimati u obzir smislena prava nositelja, ali koja će istovremeno stvoriti prostor za opravdane iznimke potrebne za rad knjižnica*.“

³⁰ Copyright, and the Regulation of Orphan Works: A comparative review of seven jurisdictions and a rights clearance simulation. // Intellectual Property Office (lipanj 2013). Dostupno na: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/312779/iprese-arch-orphan-201307.pdf (3.2.2019.).

³¹ Horvat, A.; Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. 1. elektroničko izd. (prema tiskanom izd. iz 2009). Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2012. Datoteka ePub. Dostupno na: <http://darhiv.ffzg.hr/2002/> (3.2.2019.).

³² Knjižnična politika za Europu: Bečka deklaracija. // Novosti. Hrvatsko knjižničarsko društvo (prosinac 2009). Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/hkdnovosti/clanak/210> (3.2.2019.).

Sama Europska unija, tj. Europska komisija kao političko i glavno izvršno tijelo razmatrala je u sklopu izgradnje europske digitalne knjižnice pravna, tehnološka i gospodarska pitanja. Svojim smjernicama poticala je ujednačavanje nacionalnih smjernica kojima bi se koristile kulturne ustanove prilikom potrage za nositeljem autorskog prava prilikom digitaliziranja zaštićenih autorskih djela. Smjernice su zemljama članicama preporučivale olakšavanje korištenja djela kojima nositelj autorskog prava nije poznat što za posljedicu ima omogućavanje digitaliziranja djela bez nametnutih rokova i naknade. Uvjet koji ustanove koje provode digitalizaciju moraju ispuniti jest prethodno provedena marljiva pretraga za nositeljem autorskog prava na djelo koje bi se moglo okarakterizirati kao djelo siročće.

Utvrđivanje i pronalaženje nositelja autorskog prava najvažnije je provesti prije nego se djelo počne koristiti, a pri tome bi zemlje članice Europske unije trebale slijediti sljedeća načela: prikupljati podatke o svim vrstama djela kojima nositelj prava nije poznat ili ga se ne može pronaći, podupirati traženje takvih djela te omogućavanje brisanja s popisa onih djela kojima je u međuvremenu nositelj prava utvrđen.³³ Važno je naglasiti kako nad djelom, koje je bilo predmetom marljive pretrage i čiji nositelji autorskog prava ostanu nepoznati, i dalje vrijedi autorskopravna zaštita.

4.3. Razvoj zakonodavnog okvira

Jednu od najranijih definicija djela siročadi donijela je Europska komisija. U svojem dokumentu *Green Paper on the Knowledge Economy* iz 2008. godine definirala je djela siročad kao „djela siročad su takva djela za koje i dalje vrijede autorska prava, ali čiji se nosioci prava ne mogu identificirati ili pronaći“.³⁴³⁵ Ovakva definicija, iako nedorečena i sa značajnim nedostacima, u to vrijeme predstavljala je dobru početnu točku u raspravi oko pojma djela siročadi.

³³ Horvat, A.; Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. 1. elektroničko izd. (prema tiskanom izd. iz 2009). Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2012. Datoteka ePub. Dostupno na: <http://darhiv.ffzg.hr/2002/> (3.2.2019.).

³⁴ Green Paper - Copyright in the Knowledge Economy. // Commission of the European Communities. Bruxelles (2008). Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0466:FIN:EN:HTML> (3.2.2019.).

³⁵ „Orphan works are works which are still in copyright but whose owners cannot be identified or located“. Preveo na hrvatski: M.R.

Djela siročad su predstavljala potencijalno mnogobrojne autorskopravne probleme pa je Europska komisija bila primorana razmotriti mnoge opcije za njihovo rješavanje. Njezin tim autorskopравnih stručnjaka unutar jedinice za zaštitu autorskog prava, predvođen Tilmanom Luederom, evaluirao je šest opcija za rješavanje online prikazivanja djela siročadi.³⁶

1. Prva opcija je ne poduzimati nikakve korake u rješavanju problema
2. Druga opcija je stvoriti zakonsku iznimku za online prikaz djela siročadi
 - Prema ovoj opciji, države članice su obvezne donijeti zakone kojima će se osigurati sustav za utvrđivanje pravnog statusa siročadi, iznimka koja omogućava online prikazivanje djela siročadi diljem Europe i odgovarajući mehanizam odštete za ponovno pojavljivanje nositelja prava.
3. Treća opcija je omogućiti prošireno kolektivno digitalno licenciranje
 - Prošireno kolektivno upravljanje znači da društvo za prikupljanje podataka ima mandat zastupati interese svih nositelja prava, čak i ako nisu formalno registrirani u tom društvu. Na taj način, djela siročad u knjižnicama su također uključena u licencu. Sustav također pruža jamstvo knjižnicama od odgovornosti za povrede.
4. Četvrta opcija je omogućiti posebnu licencu za digitalno prikazivanje autorskih djela siročadi
 - Prema ovoj opciji, države članice su obvezne donijeti zakone kojima će se osigurati: sustav za utvrđivanje pravnog statusa siročadi, sustav za licenciranje koji je moguć i omogućava online prikazivanje djela siročadi diljem Europe i prikladan mehanizam naknade za naknadno pojavljene nosioce prava.
5. Peta opcija je omogućiti centralnu državnu licencu za digitalno prikazivanje autorskih djela siročadi
 - Prema ovoj opciji, države članice su dužne donijeti zakone kojima će se osigurati sustav za utvrđivanje pravnog statusa djela siročadi, djelotvorna vladina ovlaštenja koja omogućuju online prikazivanje djela siročadi diljem Europe i prikladan mehanizam naknade za naknadno pojavljene nosioce prava.
6. Šesta opcija je omogućiti uzajamno priznavanje djela siročadi dostupna u knjižnicama
 - Prema ovoj opciji, države članice su obvezne donijeti zakone kojima će se osigurati: sustav za utvrđivanje pravnog statusa siročadi, funkcionalni sustav

³⁶ Lueder, T. The 'orphan works' challenge (2010). Dostupno na: <http://fordhamipconference.com/wp-content/uploads/2010/08/TilmanLueder.pdf> (3.2.2019.).

razjašnjavanja prava koji bi omogućio brzi online prikaz djela siročadi na njihovom teritoriju, sustav uzajamnog priznavanja za online prikaz koji je izvršen na njihovim teritorijima, i prikladan mehanizam naknade za naknadno pojavljene nosioce prava.

Unutar dokumenta o izazovima djela siročadi razjašnjava se i razlika djela siročadi od djela koja su izašle iz tiska, tj. rasprodanih djela.³⁷ Rasprodana djela su djela koja se više ne prodaju u knjižarama, ali za koje su nosioci autorskog prava poznati, dok su djela siročad djela kojih nema u prodaji niti su njihovi autori poznati. Mnoga se djela siročadi mogu okarakterizirati kao primjeri rasprodanih djela, ali nisu sva rasprodana djela siročad.³⁸ Pretpostavlja se da knjige, što su starije i ako nisu objavljene, imaju veću vjerojatnosti postati djela siročad. Nakladnici smatraju kako su rasprodana djela i djela siročad različite kategorije. U dokumentu se tako smatra kako, budući da se razlikuje status autora ili drugog nositelja prava u odnosu na rasprodana djela i djela siročad, i rješenja koja se tiču digitalizacije i online pristupačnosti također bi trebala biti različita za obje vrste djela.

4.4. Europska unija i djela siročad

Kako bi pomogla digitalizaciji i diseminaciji kulturnih djela u Europi, Europska unija predviđala je donošenje *Direktive o djelima siročadi* svojim *Digitalnim planom za Europu*.³⁹ Kontekst nastanka ovog programa je gospodarska kriza na koju je Europska unija, nastavljajući se na Lisabonsku strategiju koja je bila ekonomski plan za vrijeme između 2000. i 2010. godine, pokušala odgovoriti strategijom pod nazivom *Europa 2020: Europska strategija za pametan, održiv i uključiv rast* kojoj je cilj da Europska unija izađe iz gospodarske krize.⁴⁰ Strategija *Europa 2020* predlaže tri prioriteta koji se međusobno nadopunjuju:

³⁷ Ibid.

³⁸ Ibid.

³⁹ Horvat, A. Digitalizacija i knjižnice // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2(2012), str. 17-27. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/106548> (3.2.2019.).

⁴⁰ Europa 2020. : Europska strategija za pametan, održiv i uključiv rast. // Europska komisija. Bruxelles (2010). Dostupno na: <http://www.cisok.hr/UserDocsImages/baza-znanja/Zakonodavstvo/Medunarodni%20propisi,%20smjernice%20i%20strategije/Europa%202020.pdf> (3.2.2019.).

1. Pametan rast koji se postiže razvijanjem ekonomije utemeljene na znanju i inovaciji.
2. Održiv rast koji se postiže promicanjem ekonomije koja učinkovitije iskorištava resurse, koja je zelenija i konkurentnija i
3. Uključiv rast koji podrazumijeva njegovanje ekonomije s visokom stopom zaposlenosti koja donosi društvenu i teritorijalnu povezanost.⁴¹

Kako bi Europska unija definirala gdje želi biti 2020. godine Europska komisija predložila je pet glavnih ciljeva: najmanje 75% zaposlenih, 3% udio BDP investiranog u istraživanje i razvoj, ispunjavanje klimatsko-energetskih ciljeva, minimalno 40% visoko obrazovanog stanovništva, te 20 milijuna ljudi manje u opasnosti od siromaštva. Ciljevi su reprezentativni za prioritete pametnog, održivog i uključivog rasta, ali nisu razrađeni i za njihovu potporu trebat će niz aktivnosti. Europska komisija je za provedbu istih predložila sedam inicijativa koje će katalizirati napredak u okviru svake prioritetne teme: *Unija inovacija, Mladi u pokretu, Digitalni program za Europu, Resursno učinkovita Europa, Industrijska politika za globalizacijsko doba, Program za nove vještine i radna mjesta te Europska platforma protiv siromaštva.*

Uvodno spomenuti *Digitalni program za Europu* inicijativa je koja bi trebala pomoći jačanje znanja i inovacija u okviru prioriteta pametan rast, a za cilj ima na temelju brzog i ultrabrzog interneta te interoperabilnih aplikacija na kojem se temelji jedinstveno digitalno tržište za kućanstva i tvrtke osigurati ekonomsku i socijalnu korist.⁴² Europska komisija navodi šest područja na razini Europske unije na kojima će raditi kako bi primjenjivala inicijativu *Digitalni program za Europu*. Europska komisija će tako raditi i na području koje se tiče djela siročadi, a ono podrazumijeva:

*„Stvaranje pravog jedinstvenog tržišta za online sadržaje i usluge (primjerice, bezgranične i sigurne internetske stranice EU i tržište digitalnih sadržaja visoke razine sigurnosti, uravnotežen regulatorni okvir s jasnim režimom prava, poticanje multiteritorijalnih dozvola, odgovarajuća zaštita i naknada za nositelje prava te aktivna podrška digitalizaciji bogatog kulturnog naslijeđa Europe, te formiranju globalnog upravljanja internetom)“.*⁴³

⁴¹ Ibid.

⁴² Ibid.

⁴³ Ibid.

Na tragu stvaranja jedinstvenog digitalnog tržišta, a posebno u kontekstu sveobuhvatnog cilja pojednostavljenja razrješenja autorskopравnih pitanja, Europska komisija se zalagala za donošenje tri direktive:⁴⁴

1. *Direktiva o kolektivnom ostvarivanju autorskog prava i srodnih prava te izdavanju odobrenja za više državnih područja za prava na internetsko korištenje glazbenih djela na unutarnjem tržištu*
2. *Direktiva o određenim dozvoljenim korištenjima djela siročadi*
3. *Direktiva o ponovnoj uporabi informacija javnog sektora*

Europska komisija *Direktivom o određenim dozvoljenim korištenjima djela siročadi*, usvojenoj u svibnju 2011. godine, predlaže pravila koja bi vrijedila širom Europe i koja bi omogućila daljnju digitalizaciju i diseminaciju zaštićenih djela čiji nositelji prava se ne mogu locirati.⁴⁵

Prilikom procesa donošenja *Direktive o djelima siročadi* knjižničarska struka imala je brojne prigovore na njenu radnu verziju.⁴⁶ Horvat tako piše kako *Direktiva o djelima siročadi*, koja bi trebala pomoći prilikom digitaliziranja baštinske građe koja se čuva u javnim ustanovama ne obuhvaća sve vrste djela koja se nalaze na knjižnicama.⁴⁷ Iako su i knjižnice čuvari velike količine fonograma i zvučnih knjiga prvotnim prijedlogom *Direktive o djelima siročadi* dopuštenje za fonograme dobili su isključivo arhivi organizacija za radiodifuziju i uz glazbu, a filmska djela uz filmske arhive. S obzirom na to kako je tako sužena definicija djela siročadi knjižnicama neprihvatljiva predsjedništvo Europskog parlamenta u listopadu 2011. godine u kompromisnom prijedlogu dalo je dopuštenje istima da i oni mogu digitalizirati audiovizualna djela siročad. Od ostalih prigovora vrijedno je naglasiti kako se u prijedlogu nisu spominjale fotografije koja su primjer građe gdje je udio djela siročadi izrazito visok. Nadalje, knjižničari su upućivali i prigovore *Direktivi o djelima siročadi* što se ne odnosi na neobjavljena djela jer se ista redovito mogu koristiti u knjižnicama pa nema razloga da ih se isključuje iz digitalizacije. Zaključak knjižničara jest da bi *Direktiva o djelima siročadi* trebala dopustiti digitalizaciju svih djela koja se nalaze u knjižnicama.

⁴⁴ Digital Agenda for Europe : An Overview for 37th EEA JPC. Strasbourg (listopad 2011). Dostupno na: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/deea/dv/1011_10_/1011_10_en.pdf (3.2.2019.).

⁴⁵ Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on certain permitted uses of orphan works. // European Commission, Bruxelles (svibanj 2011). Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52011PC0289> (3.2.2019.).

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Horvat, A. Digitalizacija i knjižnice // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2(2012), str. 17-27. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/106548> (3.2.2019.).

4.5. Direktiva o djelima siročadi

Službeni list Europske unije u uvodu *Direktive 2012/28/EU* navodi kako je ista donesena od strane Europskog parlamenta i Vijeća Europske unije uzimajući u obzir Ugovor o funkcioniranju Europske unije te prijedlog Europske komisije.⁴⁸ Konačno, nakon što je nacrt zakonodavnog akta, uz uzimanje u obzir mišljenje Europskog gospodarskog i socijalnog odbora, prosljeđen nacionalnim parlamentima 25. listopada 2012. godine donesena je *Direktiva 2012/28/EU Europskog parlamenta i Vijeća o određenim dozvoljenim korištenjima djela siročadi* (u nastavku *Direktiva*). Sama *Direktiva 2012/28/EU* sastoji se od preambule s 25 objasnidbenih paragrafa, 12 članaka i priloga koji sadrži popis relevantnih minimalnih izvora potrebnih za pažljivu pretragu.

U preambuli se kao razlog zašto se *Direktiva* usvaja navodi sveobuhvatna digitalizacija koju provode knjižnice, muzeji, arhivi i druge institucije. Također, kao jedan od glavnih razloga usvajanja *Direktive* navodi se *Digitalni plan za Europu* čije ključne aktivnosti podrazumijevaju uspostavljanje pravnog okvira koji će olakšati digitalizaciju i širenje djela i druge građe zaštićene autorskim pravom za koju se ne može utvrditi ili pronaći nositelj prava. Sadržajem *Direktive* obuhvaćena je specifična problematika utvrđivanja statusa djela siročeta i posljedica utvrđivanja u vidu dozvoljenih korisnika i dozvoljenog korištenja djela ili fonograma koje se smatra siročetom. U *Direktivi* se navodi kako ona ne dovodi u pitanje specifična rješenja država članica prilikom rješavanja problema s područja masovne digitalizacije. Nadalje, propisuje kako se za nositeljima prava prije korištenja djela ili fonograma obavezno mora provesti pažljiva pretraga koja treba uključivati konzultiranje izvora koji pružaju informacije o djelima i drugoj zaštićenoj građi.

*Članak 1. Predmet i područje primjene*⁴⁹

U prvom stavku članka 1. *Direktiva* redom navodi na koga se odnose određena korištenja djela siročadi:

⁴⁸ Direktiva Europskog parlamenta i Vijeća o određenim dozvoljenim korištenjima djela siročadi. // Službeni list Europske unije, Strasbourg (listopad 2012). Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:32012L0028&from=EN> (3.2.2019.).

⁴⁹ Ibid.

1. javnosti dostupne knjižnice,
2. obrazovne institucije,
3. muzeji,
4. arhivi,
5. institucije za filmsku ili audio baštinu te
6. javne organizacije za radiodifuziju

Iz navedenoga proizlazi kako *Direktiva* ne predstavlja rješenje za pitanja korištenja djela siročadi svima koji se s takvim djelima suoče nego samo navedenima u *Direktivi* dok se istima u nastavku stavka određuje ograničenje upotrebe „*radi ispunjavanja ciljeva vezanih uz njihove zadaće od javnog interesa*“.

Direktiva u drugom stavku članka 1. navodi tri slučaja autorskog djela na koja se primjenjuje:

1. *djela objavljena u obliku knjiga, dnevnih listova, novina, časopisa ili drugih tiskovina koje čine sastavni dio zbirke javnosti dostupnih knjižnica, obrazovnih institucija ili muzeja kao i zbirke arhiva ili institucija za filmsku ili audio baštinu;*
2. *kinematografska ili audiovizualna djela i fonograme koji čine sastavni dio zbirke javnosti dostupnih knjižnica, obrazovnih institucija ili muzeja kao i zbirke arhiva ili institucija za filmsku ili audio baštinu; i*
3. *kinematografska ili audiovizualna djela i fonograme koji su nastali u produkciji javnih organizacija za radiodifuziju do zaključno 31. prosinca 2002. i nalaze se u njihovim arhivima; koja su zaštićena autorskim ili srodnim pravima i po prvi put objavljena u državi članici ili, u slučaju da nisu objavljena, po prvi put emitirana u državi članici.*

Ovakvim rješenjem *Direktiva* ograničuje svoju primjenjivost na sveobuhvatne digitalizacije koje institucije provode.

Članak 2. Djela siročad⁵⁰

U prvom stavku članka 2. *Direktiva* donosi novu definiciju djela siročadi, koja tako glasi „*Djelo ili fonogram smatra se djelom siročetom ako nije utvrđen nijedan od nositelja*

⁵⁰ Ibid.

prava na to djelo ili fonogram ili, čak i ako je utvrđen jedan ili više nositelja prava, nijedan od njih nije pronađen unatoč pažljivoj potrazi za nositeljima prava koja je provedena i evidentirana u skladu s člankom 3. “

Iz ovakve definicije proizlaze sljedeća obilježja. Prvo, pojam „djelo siročće“ može se odnositi na autorsko djelo ili fonogram, ali s obzirom na izraz „djelo“ i na druge predmete srodnih prava. Drugo, kako bi određena autorskopravna ili srodonpravna zaštićena intelektualna tvorevina bila okarakterizirana kao „djelo siročće“ ne smije biti identificiran ni jedan autor, odnosno koautor. To jest, ne smije biti identificiran nijedan nosilac autorskog prava ili srodnih prava kako bi zadovoljili definiciju „djela siročćeta“ u onom dijelu kako se ne može identificirati autor ili nositelj autorskog prava. Treće, ukoliko se može identificirati autor ili nositelj prava, odnosno više istih, određena intelektualna tvorevina može biti djelo siročće pod uvjetom da se nakon što se prethodno obavila pažljiva pretraga za nositeljem prava isti ne može pronaći ili s njime uspostaviti kontakt.

Članak 3. Pažljiva potraga⁵¹

Prvi stavak članka 3. određuje što se podrazumijeva pažljivom potragom prilikom utvrđivanja organizacija (navedenih u prvom stavku 1. članka) je li neko djelo ili fonogram djelo siročće:

1. organizacije osiguravaju da se pažljiva potraga provede u dobroj vjeri
2. pažljiva pretraga provodi se za svako djelo ili drugu zaštićenu građu
3. pažljiva pretraga provodi se konzultiranjem odgovarajućih izvora za dotičnu kategoriju djela i druge zaštićene građe
4. pažljiva potraga provodi se prije korištenja djela ili fonograma

Peti stavak članka 3. određuje kako države članice moraju osigurati da organizacije vode evidencije o svojim pažljivim pretragama i da nadležnim državnim tijelima dostavljaju:

1. *rezultate pažljivih potraga koje su organizacije provele i na temelju kojih je donesen zaključak da se djela ili fonogrami smatraju djelima siročćadi;*
2. *korištenje djela siročćadi od strane tih organizacija u skladu s ovom Direktivom;*

⁵¹ Ibid.

3. *sve promjene, u skladu s člankom 5., statusa djela siročadi djela ili fonograma koje organizacije koriste;*
4. *važeće kontakt podatke dotične organizacije.*

Članak 4. Uzajamno priznavanje statusa djela siročadi⁵²

Direktiva člankom 4. propisuje da „Djelo ili fonogram koji se, u skladu s člankom 2., smatra djelom siročetom u jednoj državi članici, smatra se djelom siročetom u svim državama članicama“ Nadalje, takvo se „djelo ili fonogram može koristiti ili je dostupno u skladu s ovom Direktivom u svim državama članicama“.

Ovakvim propisom *Direktiva* uobličuje rješenje za različite pristupe država članica u priznavanju statusa djela siročeta koji mogu predstavljati zapreke funkcioniranju unutarnjeg tržišta te korištenju djela siročadi i prekograničnom pristupu tim djelima. Osim toga, različiti pristupi mogu dovesti do ograničenja slobodnog kretanja robe i usluga koji uključuju kulturne sadržaje.

Članak 5. Prestanak statusa djela siročadi⁵³

Odredba članka 5. da „*Države članice osiguravaju da nositelj prava na djelo ili fonogram koje se smatra djelom siročetom u bilo kojem trenutku ima mogućnost okončati status djela siročeta što se tiče vlastitih prava*” tiče se izravno nositelja autorskog ili srodnih prava kojem se omogućuje promijeniti status. Kao što sama *Direktiva* navodi, autorsko pravo čini gospodarsku osnovu kreativne industrije s obzirom da ista potiče inovacije, stvaralaštvo, ulaganja i produkciju. Kao što opsežna digitalizacija i širenje djela predstavljaju sredstvo zaštite kulturne baštine Europe tako autorsko pravo predstavlja važan alat u osiguravanju da stvaralački sektor bude nagrađen za svoj rad.

⁵² Ibid.

⁵³ Ibid.

Članak 6. Dozvoljena korištenja djela siročadi.⁵⁴

Prvim stavkom ovog članka propisuju se načini na koje organizacije navedene u prvom stavku članka 1. mogu koristiti djela siročad iz svojih zbirki. *Direktiva* omogućuje organizacijama djelovanje na sljedeće načine.

1. mogu stavljati djela siročad na raspolaganje javnosti, u smislu članka 3. *Direktive 2001/29/EZ*
2. organizacije smiju reproducirati djela siročad u smislu članka 2. *Direktive 2001/29/EZ*, za potrebe digitalizacije, stavljanja na raspolaganje, indeksiranja, katalogizacije, očuvanja ili obnavljanja.

Peti stavak članka 6. zapravo se nastavlja na članak 5. o prestanku statusa djela siročadi. Naime, *Direktiva* u preambuli određuje da države članice trebaju osigurati nositeljima prava „*koji za svoja djela ili drugu zaštićenu građu ukinu status djela siročeta*“ primanje pravedne naknade za dotadašnje korištenje tih djela i druge zaštićene građe od strane organizacije iz prvog stavka članka 1. Odluka o okolnostima organiziranja naknada i visine iste prepuštena je državama članicama koji visinu naknade utvrđuju u okvirima propisanim zakonodavstvom Europske unije.

Prilog Direktive⁵⁵

Prilog *Direktive* navodi najmanje relevantne izvore koji su primjereni u pažljivoj potrazi za svaku dotičnu kategoriju djela ili fonograma. Osim propisanih minimalnih izvora svaka država članica propisuje izvore primjerene za svaku kategoriju djela ili fonograma, a uz njih trebalo bi konzultirati i izvore informacija u drugim državama ako postoje dokazi na temelju kojih se može zaključiti da se u tim drugim državama mogu pronaći relevantne informacije o nositeljima prava. Propisuje se kako bi se potraga za nositeljima prava na djela ili drugu zaštićenu građu koja je umetnuta ili uključena u neko djelo ili fonogram treba provoditi u državi članici u kojoj se provodi pažljiva potraga za djelo ili fonogram koji sadrže umetnuto ili uključeno djelo ili drugu građu.

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Ibid.

Izvori iz članka 3. stavka 2. *Direktive* uključuju sljedeće:

1. za objavljene knjige:

- (a) zbirke obveznih primjeraka, knjižnične kataloge i normativne datoteke koje vode knjižnice i druge institucije;
- (b) udruženja nakladnika i autora u dotičnoj zemlji;
- (c) postojeće baze podataka i registre, WATCH (Writers, Artists and their Copyright Holders), ISBN (International Standard Book Number) i baze podataka o knjigama u tisku;
- (d) baze podataka nadležnih udruženja za kolektivno ostvarivanje prava, posebno organizacija za prava reproduciranja;
- (e) izvore koji povezuju višestruke baze podataka i registre, uključujući VIAF (Virtual International Authority Files) i ARROW (Accessible Registries of Rights Information and Orphan Works);

2. za novine, časopise, dnevne listove i periodične publikacije:

- (a) ISSN (International Standard Serial Number) za periodične publikacije;
- (b) kazala i kataloge iz knjižnica i zbirki;
- (c) zbirke obveznih primjeraka;
- (d) udruženja nakladnika te udruženja autora i novinara u dotičnoj državi;
- (e) baze podataka nadležnih udruženja za kolektivno ostvarivanje prava, posebno organizacija za prava reproduciranja;

3. za vizualna djela, uključujući likovna umjetnička djela, fotografije, ilustracije, nacрте, arhitekturu, skice kasnijih djela i druga slična djela koja se nalaze u knjigama, dnevnim listovima, novinama i časopisima te u drugim djelima:

- (a) izvore navedene pod točkama 1. i 2.;
- (b) baze podataka nadležnih udruženja za kolektivno ostvarivanje prava, posebno za vizualne umjetnosti, uključujući i organizacije za prava reproduciranja;
- (c) prema potrebi, baze podataka agencija za arhiviranje slika;

4. za audiovizualna djela i fonograme:

- (a) zbirke obveznih primjeraka;
- (b) udruženja producenata u dotičnoj državi;
- (c) baze podataka institucija za filmsku ili audio baštinu i nacionalnih knjižnica;
- (d) baze podataka s relevantnim normama i oznakama kao što je ISAN (International Standard Audiovisual Number) za audiovizualnu građu, ISWC

- (International Standard Music Work Code) za glazbena djela i ISRC (International Standard Recording Code) za fonograme;
- (e) baze podataka nadležnih udruženja za kolektivno ostvarivanje prava, osobito za autore, izvođače, producente fonograma i producente audiovizualnih djela;
- (f) popise suradnika i druge informacije, koje se pojavljuju na omotu djela;
- (g) baze podataka drugih udruženja koje predstavljaju određenu kategoriju nositelja prava.

4.6. Hrvatska i djela siročad

Hrvatski Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima usklađen je izmjenama i dopunama s *Direktivom* 24. listopada 2014. godine. U Zakonu je člankom 12.a propisano što je djelo siročće:⁵⁶

- (1) *Ako nakon provedbe potrage i evidencije iz članka 12.b ovoga Zakona nije identificiran autor ili nijedan od koautora nekog djela ili, čak i ako je identificiran autor ili jedan ili više koautora nekog djela, ali nijedan od njih nije pronađen, to se djelo smatra djelom siročćetom.*
- (2) *Ako nakon provedbe i evidencije potrage iz članka 12.b ovoga Zakona nisu identificirani svi koautori nekog djela ili, čak i ako su identificirani, nisu pronađeni, na njih će se primjenjivati članak 84.a ovoga Zakona, ali samo ako su svi identificirani i pronađeni koautori dali dopuštenje za reproduciranje i stavljanje na raspolaganje javnosti tog djela na način koji je opisan u članku 84.a ovoga Zakona. Prava koautora koji su identificirani i pronađeni ostaju netaknuta.*

Članak 12.b propisuje pažljivu potragu za utvrđivanjem statusa djela siročadi i evidenciju podataka:

- (1) *Javno dostupne knjižnice, obrazovne ustanove ili muzeji i druge pravne osobe koje obavljaju muzejsku djelatnost kao i arhivi, ustanove za filmsku i audiobaštinu te javne organizacije za radiodifuziju osnovane u Republici Hrvatskoj dužne su u*

⁵⁶ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima. // Narodne novine (listopad 2014). Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_10_127_2400.html (3.2.2019.).

svrhu identifikacije i/ili pronalaženja autora ili koautora, odnosno u svrhu utvrđenja statusa djela siročeta u dobroj vjeri provesti pažljivu potragu za svako djelo. Pažljiva potraga provodi se prije uporabe djela, pretragom odgovarajućih izvora za odnosnu kategoriju djela. Ako postoje dokazi na temelju kojih se može zaključiti da se relevantni podaci o nositeljima prava mogu pronaći u drugim državama, pretražit će se i izvori podataka dostupni u tim državama.

Javne institucije dužne su voditi evidenciju o provedenim pažljivim potragama te podatke iz tih evidencija dostavljati Državnom zavodu za intelektualno vlasništvo (u nastavku DZIV). DZIV je nacionalna institucija⁵⁷ koja prosljeđuje podatke o rezultatima provedenih pažljivih potraga Uredu za harmonizaciju na unutarnjem tržištu Europske unije sa sjedištem u Alicanteu, radi njihove pohrane u jedinstvenu javno dostupnu bazu podataka djela siročadi.⁵⁸ Spomenuti ured uspostavlja bazu na internetu⁵⁹ i njome upravlja u skladu s Uredbom broj 386/2012 Europskog parlamenta i Vijeća od 19. travnja 2012. o povjeravanju Uredu za usklađivanje na unutarnjem tržištu (žigovi i dizajni).⁶⁰ Od travnja 2016. godine djeluje Ured Europske unije za intelektualno vlasništvo koji je nastao iz prijašnjeg Ureda za harmonizaciju na unutarnjem tržištu (u nastavku OHIM).⁶¹

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, zajedno s mnogim drugim europskim znanstvenim ustanovama, dobila je u rujnu 2015. godine prijedlog suradnje s (tada još uvijek) OHIM-om. i njihovom bazom podataka djela siročadi koja je zaživjela 29. listopada 2014. godine.⁶² U elektronskoj pošti zamolili su za odgovor na tri pitanja:

1. *Možete li nas obavijestiti ako je vaša organizacija zainteresirana za ovu inicijativu i želite li se registrirati kao organizacija korisnica u bazi podataka djela siročadi?*

⁵⁷ Državni zavod za intelektualno vlasništvo (DZIV). // Portal otvorenih podataka Republike Hrvatske. Dostupno na: <https://data.gov.hr/publisher/drzavni-zavod-za-intelektualno-vlasnistvo> (3.2.2019.).

⁵⁸ Orphan Works Database. // European Union Intellectual Property Office. Dostupno na: <https://oami.europa.eu/orphanworks/> (3.2.2019.).

⁵⁹ Prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama zakona o autorskom pravu. // Vlada Republike Hrvatske. (rujan 2014). Dostupno na: <https://vlada.gov.hr/sjednice/182-sjednica-vlade-republike-hrvatske/14825/doc/13048> (3.2.2019.).

⁶⁰ Tomić, T. Zakon o izmjenama i dopunama ZAPSP-a i Direktiva 2012/28/EU o određenim dopuštenim korištenjima djela siročadi. // Ppt prezentacija : 5. festival hrvatskih digitalizacijskih projekata, 21. travnja 2015. Dostupno na: http://dfest.nsk.hr/2015/wp-content/themes/boilerplate/2015/prezentacije/Tomic_Tajana.pdf (3.2.2019.).

⁶¹ Janus, R. Radionica Djela siročad: autorskopравни okvir, identificiranje i objavljivanje. // Svezak. 19, 19(2017). Dostupno na: https://library.foi.hr/m8/S02110/2017/2017_00019.pdf (3.2.2019.).

⁶² Tot, Marko. The European Orphan Works Database - Proposed Cooperation with OHIM. // Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. Privatna poruka. (26. 9.2018.).

2. *Ako jeste registrirani, postoje li planovi za provedbu aktivnosti digitalizacije i bilježenja radova djela siročadi u bazi podataka?*
3. *Ako je vaša organizacija zainteresirana za registraciju kao organizacija korisnica i/ili dodavanje više zapisa u bazu podataka, možete li nam dostaviti okvirni broj zapisa djela siročadi koji biste željeli zabilježiti u bazi podataka?*

5. Pažljiva potraga

Iako se među knjižničarskom i stručnom zajednicom, pa čak i u nekima od službenih prijevoda *Direktive* zna koristiti neujednačena terminologija (npr. marljiva potraga, primjerena potraga, pažljiva pretraga, primjereno traganje, marljivo traženje, detaljna pretraga) kao najučestaliji prijevod sintagme „diligent search“ ustalio se pojam „pažljiva potraga“. Pažljiva potraga mora se provesti kako bi se utvrdilo može li se neko djelo zaista definirati kao djelo siročće. Provodi se u zemlji u kojoj je objavljeno prvo izdanje djela, a uključuje i potragu za nositeljima prava na sva umetnuta djela.⁶³ *Direktiva* propisuje i da bi se trebalo konzultirati i izvore informacija u drugim državama ako postoje dokazi na temelju kojih se može zaključiti da se u tim drugim državama mogu pronaći relevantne informacije o nositeljima prava.⁶⁴

Legitimno je postaviti pitanje je li neka potraga pažljiva ili ne. Pažljiva potraga određuje se samim postupkom istraživanja te korištenjem, u *Direktivi*, preporučenih izvora.⁶⁵ Navedeni kriteriji se tiču ponajprije nositelja autorskih prava koji su organizirani u strukovne udruge. Kriterije za ostale nositelje autorskih prava treba prilagoditi iz razloga što su djela i izvori koji se istražuju drugačiji, čega su možda i najbolji primjer fotografije. Iako se očekuje da kulturne institucije pri izvođenju projekata digitalizacije, prema navedenim smjernicama, utvrde i razviju način postupanja i metodologiju istraživanja one to ne čine. Osim toga poželjno je i da srodne kulturne ustanove surađuju i javno obznanjuju način postupanja i metodologiju istraživanja.

U službenoj korespondenciji s DZIV-om na pitanje o postojanju prijavljenog ili postojećeg hodograma Nacionalne i sveučilišne knjižnice za potrebe pažljive potrage odgovoreno mi je kako „*NSK nema poseban hodogram za provedbu pažljive potrage, te se ona vrši prema pravilima Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima (NN 167/2003,*

⁶³ Horvat, A. Digitalizacija i knjižnice // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2(2012), str. 17-27. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/106548> (3.2.2019.).

⁶⁴ Direktiva Europskog parlamenta i Vijeća o određenim dozvoljenim korištenjima djela siročadi. // Službeni list Europske unije, Strasbourg (listopad 2012). Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:32012L0028&from=EN> (3.2.2019.).

⁶⁵ Horvat, A.; Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. 1. elektroničko izd. (prema tiskanom izd. iz 2009). Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2012. Datoteka ePub. Dostupno na: <http://darhiv.ffzg.hr/2002/> (3.2.2019.).

79/2007, 80/2011, 125/2011, 141/2013, 127/2014, 62/2017 i 96/2018).“⁶⁶, te od ostalih korisnih izvora uputilo na „Vodič koji je objavilo nadležno tijelo u Velikoj Britaniji“.⁶⁷

Smatra se kako su udruge za kolektivno ostvarivanje prava daleko najbolji izvor za pronalaženje nositelja prava. Stvarni problem je u tome što u većini zemalja ne postoji jedna udruga za kolektivno ostvarivanje prava.⁶⁸ Za neke vrste djela, kao što su na primjer fotografije, u Hrvatskoj ne postoji udruga od koje bi knjižnice mogle zahtijevati dopuštenje za digitalizaciju. U tom smjeru pisana je i *Nacionalna strategija razvoja sustava intelektualnog vlasništva Republike Hrvatske 2005-2010* prema kojoj se kao srednjoročna mjera predviđala uspostava registra ili baze podataka nositelja ili predstavnika nositelja prava intelektualnog vlasništva.⁶⁹ Za provođenje je zadužen DZIV i s njim u dogovoru relevantna tijela dok bi se sami registar temeljio na javnom pozivu. Dakle očekivala bi se suradnja svih stranaka koje su zainteresirane zaštititi svoja prava u Hrvatskoj. Zaključuje se kako djelo autora ili nositelja prava kojeg se nije uspjelo pronaći istraživanjem treba biti označeno izjavom *“Djelo je zaštićeno, nositelja prava se nije moglo pronaći, [naziv ustanove]”*.⁷⁰

U studiji *Ureda Europske unije za intelektualno vlasništvo* pod naslovom „Izvyestaj o istraživanju djela siročadi iz 2017. godine“ navodi se kako nadležne ustanove ukazuju na to kako je postupak pažljive potrage, koji se mora obaviti prije nego se istraživano djelo proglasi djelom siročetom, dugotrajan i složen.⁷¹ Ističu se nedostatak financija i ljudskih resursa koji sasvim sigurno usporavaju postupke prilikom masovne digitalizacije. Ispitani korisnici otkrivaju kako je tek 1% njih zadovoljan izvedbom pažljive potrage, 9% ispitanika tvrdi kako su uglavnom zadovoljni, 30% ih je odgovorilo da se pitanje pažljive potrage ne odnosi na njih, najviše ispitanika, njih 28%, odgovorilo je kako nisu ni zadovoljni ni nezadovoljni, 16% odgovorilo je kako su nezadovoljni s trenutnim uređenjem i 3% njih su vrlo nezadovoljni.⁷²

⁶⁶ Mikulčić Tortić, Manuela. Djela siročad. // Državni zavod za intelektualno vlasništvo. Privatna poruka. (11. 12.2018.).

⁶⁷ Ibid. Dostupno na: <https://www.gov.uk/government/publications/orphan-works-diligent-search-guidance-for-applicants> (3.2.2019.).

⁶⁸ Horvat, A. Digitalizacija i knjižnice // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2(2012), str. 17-27. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/106548> (3.2.2019.).

⁶⁹ Horvat, A.; Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. 1. elektroničko izd. (prema tiskanom izd. iz 2009). Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2012. Datoteka ePub. Dostupno na: <http://darhiv.ffzg.hr/2002/> (3.2.2019.).

⁷⁰ Ibid.

⁷¹ Orphan Works Survey 2017 Summary Report. // European Union Intellectual Property Office (studeni 2017). Dostupno na: https://euipo.europa.eu/tunnel-web/secure/webdav/guest/document_library/observatory/documents/reports/Orphan_Works_Survey_Summary_Report/Orphan_Works_Survey_Summary_Report.pdf (3.2.2019.).

⁷² Ibid.

Ovakvi rezultati ne čude jer je već odavno, prema izvještaju britanskog JISC-a⁷³, ustanovljeno kako je za pažljivu potragu potrebno pola radnog dana po djelu što je vrijeme koje je za knjižnice neprihvatljivo i preskupo, dok EBLIDA smatra kako zahtjevi pažljive potrage predstavljaju „*preveliko opterećenje*“ istima.⁷⁴

5.1. Obrazovanje za pažljivu potragu

Za provođenje pažljive potrage potrebno je imati i određene kompetencije. Važnost suočavanja s djelima siročadi prepoznao je i NASIG⁷⁵ čiji je izvršni odbor 2017. godine odobrio i prihvatio temeljne kompetencije⁷⁶ za knjižničare znanstvene komunikacije.⁷⁷ Među uslugama autorskih prava navodi se i kompetencija „Znanje o djelima siročadi“ koja ističe kako bi knjižničari trebali biti svjesni postojanja djela siročadi i poznavati najbolje prakse u traženju dopuštenja ili određivanju pravedne uporabe njihove upotrebe ili digitalizacije.

U Hrvatskoj trenutno važeća zakonska regulativa ne određuje posebno pitanje stručnog usavršavanja knjižničara. Najbliže se o tome govori u knjižničnim standardima od kojih npr. Standard za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj u članku 31. donosi kako „*stručno knjižnično osoblje dužno je trajno se stručno obrazovati i usavršavati*“.⁷⁸ Tako Centar za stalno usavršavanje knjižničara nudi tečaj pod nazivom „*Autorskopравни aspekti digitalizacije i objave digitalizirane građe*“.⁷⁹ Tečaj, osim što je namijenjen stjecanju znanju o temeljnim pojmovima autorskog prava, predstavlja i odredbe koje se odnose na autorska djela i predmete zaštićenih u digitalnom okruženju. Naglasak se, između ostalih, stavlja i na

⁷³ Horvat, A. Digitalizacija i knjižnice // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2(2012), str. 17-27. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/106548> (3.2.2019.).

⁷⁴ Limitations and exceptions for libraries and archives: Orphan Works, retracted and withdrawn works and out of commerce works. // Standing Committee on Copyright and Related Rights. (svibanj 2016). Dostupno na: http://www.eblida.org/Experts%20Groups%20papers/EGIL-papers/SCCR32_EBLIDA_Orphan_Works.pdf (3.2.2019.).

⁷⁵ NASIG. // Wikipedia: the free encyclopedia. 3.2.2019. Dostupno na: <https://en.wikipedia.org/wiki/NASIG> (3.2.2019.).

⁷⁶ Core Competencies for Schol. Comm. Librarians. // NASIG Executive Bord, (kolovoz 2017) Dostupno na: http://www.nasig.org/site_page.cfm?pk_association_webpage_menu=310&pk_association_webpage=9435 (3.2.2019.).

⁷⁷ „Scholarly Communication Librarians“. Preveo na hrvatski M.R.

⁷⁸ Standard za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj. // Narodne novine 58(1999). Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1999_06_58_1071.html (3.2.2019.).

⁷⁹ Autorskopравни aspekti digitalizacije i objave digitalizirane građe. // Centar za stalno stručno usavršavanje knjižničara u RH. Dostupno na: <http://cssu.nsk.hr/autorskopравни-aspekti-digitalizacije-objave-digitalizirane-grade/> (3.2.2019.).

odredbe koje se tiču djela siročadi te baze podataka djela siročadi. Osim ovog tečaja predavačice povremeno održavaju i radionice o djelima siročadi.⁸⁰

Osim tečaja namijenjenog izravno knjižničarima u Hrvatskoj se nude i drugi tečajevi i radionice vezani za područje autorskog prava. DZIV u suradnji sa Svjetskom organizacijom za intelektualno vlasništvo omogućava pohađanje tečaja „DL-101HR Opći tečaj intelektualnog vlasništva“, jednog od najpopularnijih oblika općeg obrazovanja i stjecanja osnovnih znanja o intelektualnom vlasništvu.⁸¹ Pohađanje Općeg tečaja intelektualnog vlasništva besplatno je i održava se putem učenja na daljinu, a obuhvaća sva važnija područja intelektualnog vlasništva u jedanaest modula od kojih se dva izravno dotiču autorskih prava.⁸² Akademija Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo zajedno s DZIV-om i Sveučilištem u Zagrebu organizirala je 2016. godine u Zagrebu i Ljetnu školu za intelektualno vlasništvo⁸³, a i samo Sveučilište u Zagrebu održalo je kroz 2014. i 2015. godinu četiri radionice naziva „Upravljanje intelektualnim vlasništvom u istraživanju i razvoju“ od kojih je zadnja bila namijenjena fakultetima društvenih i humanističkih znanosti.⁸⁴

Vrijedi istaknuti i Simpozij „Fotografska baština u muzejima“ održan u listopadu 2017. godine u organizaciji Muzejskog dokumentacijskog centra.⁸⁵ Jedno od predavanja bilo je na temu „Prava na autorskom dijelu fotografije“ koje je održala sutkinja Visokog trgovačkog suda Republike Hrvatske, a namijenjeno je svima koji rade s fotografijama kao muzejskim predmetima ili u sklopu dokumentacijskih zbirki. Prema riječima profesorice Magaš na ovom predavanju struka se prvi put upoznala s temom djela siročadi.

⁸⁰ U NSK održana radionica o djelima siročadi. // Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu (prosinac 2016). Dostupno na: <http://www.nsk.hr/u-nsk-odrzana-radionica-o-djelima-sirocadi/> (3.2.2019.).

⁸¹ DL-101HR Opći tečaj intelektualnog vlasništva. // Državni zavod za intelektualno vlasništvo. Dostupno na: <https://www.dziv.hr/hr/dukacija/dl-101-hr/> (3.2.2019.).

⁸² Program tečaja DL-101HR. // Državni zavod za intelektualno vlasništvo. Dostupno na: <https://www.dziv.hr/hr/dukacija/dl-101-hr/program-tecaja/> (3.2.2019.).

⁸³ Međunarodna ljetna škola Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo u Zagrebu. // Sveučilište u Zagrebu (travanj, 2016). Dostupno na: <http://cirtt.unizg.hr/ljetna-skola-za-intelektualno-vlasnistvo-svjetske-organizacije-za-intelektualno-vlasnistvo-u-hrvatskoj/> (3.2.2019.).

⁸⁴ Upravljanje intelektualnim vlasništvom u istraživanju i razvoju. // Sveučilište u Zagrebu (ožujak 2015). Dostupno na: <http://cirtt.unizg.hr/event/upravljanje-intelektualnim-vlasnistvom-u-istrazivanju-i-razvoju-4/> (3.2.2019.).

⁸⁵ Simpozij Fotografska baština u muzejima : Zbornik sažetaka. // Zagreb : Muzejski dokumentacijski centar, listopad 2017. Dostupno na: http://www.mdc.hr/files/pdf/skupovi/Simpozij_2017_MDC_final_combined.pdf (3.2.2019.).

6. Istraživački dio

Prilikom procesa digitalizacije autorska prava mogu, ukoliko se tijekom pripremanja projekta nisu uzela u obzir, predstavljati ozbiljan problem istoj. U odabiru građe za digitalizaciju obavezno se mora ustanoviti tko je nositelj autorskih prava nad djelom te ustanoviti i dobiti dozvolu za digitalizaciju djela. Zadatak pronalaženja nositelja prava uglavnom se pokazuje kao iznimno težak te se knjižnica, koja nema informacije svih potrebnih podataka o djelu koje planira digitalizirati, nalazi pred velikim problemom.

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti (u nastavku HAZU), njena knjižnica, odsjeci, arhivi su jedni od rijetkih kulturnih i/ili znanstvenih institucija koji problema s digitaliziranjem građe gotovo pa i nemaju. Razlog zašto je to tako jest taj što HAZU digitalizira građu koja se nalazi u njegovim vlastitim jedinicama te građu iz vlastite naklade nad kojima pridržava sva prava. No čak i među takvom građom postoje djela za koja se treba pribaviti dopuštenje. To je posebno slučaj s djelima iz 20. stoljeća nad kojima još uvijek vrijede autorska prava i ugovorom o djelu nije riješeno pitanje eventualnog digitaliziranja, a u nekim slučajevima ugovor o radu se ne može pronaći pa sama digitalizacija čeka kako bi istekao rok autorskopravne zaštite.

Predmet istraživanja je fotograf Rudolf Firšt koji je gotovo u potpunosti neistražen. Arhiv za likovne umjetnosti HAZU-a u svojoj fototeci ima neutvrđen broj njegovih fotografija koje su nastale za potrebe HAZU, bilo slikanja izložbi ili djela u njihovom vlasništvu. Po svemu sudeći on je plaćen za taj rad te bio neka vrsta vanjskog suradnika. U nedostatku osobnih podataka i podataka o vrsti ugovora koji je imao s HAZU o njemu se znalo samo osobno ime i prezime „Rudolf Firšt“ te prema žigovima na poledinama fotografija naziv fotografskog obrta „Foto-Firšt“ i adrese na kojima su se iste nalazile „Ilica 49“ i „Frankopanska 1“.

U sljedeća dva poglavlja prvo ću prikazati u kojim institucijama, radovima i zbirkama sam uspio pronaći podatke o Rudolfu Firštu te gdje se čuvaju i prikazuju njegove fotografije. Zatim ću prikazati tijek pažljive potrage i sva mjesta koja sam pohodio i kontaktirao kako bih saznao što više informacija o samom fotografu i, ako postoje, njegovim nasljednicima.

Dokumentirani prikaz posjećenih i kontaktiranih institucija, udruga i osoba prilikom pažljive potrage odgovor su na zahtjev iz preambule same *Direktive* koja navodi: „Provođenjem pažljive potrage mogu se dobiti različite informacije, primjerice evidencije potrage i rezultati potrage. Evidencije potrage trebale bi se čuvati kako bi nadležna organizacija na temelju nje mogla dokazati da je potraga bila pažljiva.“ Pažljiva potraga služi institucijama kao dokaz kako se istom nije moglo utvrditi ili pronaći nositelja autorskog prava na djelo i na temelju kojeg se neko djelo može proglasiti i prijaviti kao djelo siroče.

6.1. Rudolf Firšt – opus

Rudolf Firšt danas je praktički zaboravljeni profesionalni fotograf. U svojoj karijeri, posebno istaknutoj između dva svjetska rata, imao je vodeću ulogu u udruženjima fotografa. U povijesti hrvatske fotografije o njemu se nije detaljnije pisalo te su podaci o njemu poznati samo iz radove Lovorke Magaš koje je sakupila na temelju uvida u časopis *Fotograf*.⁸⁶ Rudolf Firšt je bio predsjednik *Organizacije fotografa za Hrvatsku, Slavoniju i Dalmaciju*, kasnije preimenovane u *Udruženje fotografa Savske, Primorske i Vrbanske Banovine*. U već spomenutom časopisu *Fotograf* često je pisao o zaštiti i promociji staleških interesa, a sam časopis je bio službeno glasilo *Saveza fotografa Kraljevine SHS./Kraljevine Jugoslavije* u kojem je bio urednik od veljače 1930. godine.⁸⁷

U travnju 1930. godine u Zagrebu se u sklopu *Proljetnog Zagrebačkog zbora* održala *Međunarodna fotografska izložba* na kojoj je prikazana gostujuća putujuća izložba njemačkog Werkbunda *Film und Foto*. U organizacijskom odboru *Međunarodne fotografske izložbe* bili su tadašnji predstavnici amaterskih i profesionalnih fotografa te s filmom i fotografijom povezani razni uglednici iz društvenog, kulturnog i privrednog života. Među tim članovima izložbe spominje se predsjednik Udruženja fotografa i urednik lista *Fotograf* Rudolf Firšt.⁸⁸

⁸⁶ Magaš Bilandžić, L. Ceremonija sprovoda u hrvatskoj reportažnoj fotografiji i tiskanim medijima između dva svjetska rata. Čovjek i smrt. Teološki, filozofski, bioetički i društveni pristup / ur. Markešić, I. Zagreb : Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Hrvatsko katoličko sveučilište, Udruga Posmrtna pripomoć, 2017.

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ Magaš, L. Izložba Deutscher Werkbunda Film und Foto na zagrebačkoj Međunarodnoj fotografskoj izložbi i hrvatska fotografija početkom 1930-ih. // Radovi Instituta za povijest umjetnosti, 34, 34(2010), 189-200. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/80924> (3.2.2019.).

U okviru gostujuće izložbe Udruženje fotografa organiziralo je predstavljanje profesionalnih fotografa na koji se odazvalo trideset izlagača među kojima su najzastupljeniji bili zagrebački atelijeri. Organizator tog predstavljanja bio je upravo Rudolf Firšt. Pod naslovom *Velika izložba radova stručnih fotografa u Zagrebu* u listu *Fotograf* objavljena su pravila izlaganja, a nakon izložbe i pobjedničke fotografije. Među nagrađenima je i Rudolf Firšt, koji je zajedno s Mosingerom, Kulčarom i Vštečkom dobio zlatnu medalju.⁸⁹ Magaš smatra kako je najveći odmak od temeljne struje hrvatske profesionalne fotografije uočljiv upravo kod Rudolfa Firšta.

Ostali izvori, monografije i katalozi izložbi, iz područja povijesti umjetnosti Rudolfa Firšta i njegov fotografski obrt tek usputno spominju i donose samo najosnovniji opis i informacije. U katalogu Muzeja za umjetnost i obrt iz 1966.-e godine *Sto godina fotografije u Hrvatskoj (1840-1940): 20 godina Fotokemike* se uopće ne spominje. Katalog istog muzeja *Fotografija u Hrvatskoj 1848.-1951.* piše kako je „Foto-Firšt“ *fotoateljier u Zagrebu, vrlo pomodan dvadesetih i tridesetih godina 20. stoljeća i koji izrađuje ručno kolorirane fotografije*.⁹⁰ Najpoznatiji takav primjer bio bi portret Anke Gvozdanović koji se čuva u Muzeju za umjetnost i obrt.⁹¹ Također, u istom muzeju pohranjen je već spomenuti časopis *Fotograf*. U *Moderna umjetnost u Hrvatskoj* Instituta za povijest umjetnosti spominje se tek kako Rudolf Firšt „snima interijere zagrebačkih vila, prati izgradnju sanatorija Merkur, radi portrete zagrebačkih umjetnika, snima njihove atelijere i izložbe“.⁹²

Njegove fotografije objavljivali su različiti časopisi, knjige i enciklopedije. U međuratnom razdoblju bio je čest suradnik ilustriranih časopisa *Svijet* i *Kulisa*. U časopisu *Svijet*⁹³ objavljene su njegove fotografije brojnih gospodarskih (*Zagrebački zbor*) i drugih događanja (sprovod Ivana Lorkovića), snimke arhitekture (Hrvatskog narodnog kazališta⁹⁴) i

⁸⁹ Ibid

⁹⁰ *Fotografija u Hrvatskoj : 1848.-1951. : Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 20. 9. - 20. 11. 1994. / ur. Maleković, V. Zagreb : Muzej za umjetnost i obrt, 1994.*

⁹¹ Portret Anke Gvozdanović – Rudolf Firšt 1929. // Muzej za umjetnost i obrt. Dostupno na: <https://www.muio.hr/zbirka-anke-gvozdanovic/portret-anke-gvozdanovic-rudolf-first-1929-foto-vedran-benovic1/> (3.2.2019.).

⁹² *Moderna umjetnost u Hrvatskoj 1898.– 1975. Mrežna izdanja Instituta za povijest umjetnosti knj. 1. / ur. Kolečnik Lj., Prelog P. Zagreb : Institut za povijest umjetnosti, 2012. Dostupno na: https://www.ipu.hr/content/knjige/IPU_Moderna-umjetnost-u-Hrvatskoj_ISBN-978-953-6106-93-6.pdf* (3.2.2019.).

⁹³ Magaš Bilandžić, L. Ceremonija sprovoda u hrvatskoj reportažnoj fotografiji i tiskanim medijima između dva svjetska rata. Čovjek i smrt. Teološki, filozofski, bioetički i društveni pristup / ur. Markešić, I. Zagreb : Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Hrvatsko katoličko sveučilište, Udruga Posmrtna pripomoć, 2017.

⁹⁴ Cesarić, M. Ikonografska građa u Hemeroteći Dragutina Aranya od 1912. do 1929. // *Arti musices : hrvatski muzikološki zbornik*, 49, 1(2018.), str. 109-148. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/203864> (3.2.2019.).

interijera različitih građevina. Njegove fotografije koriste se i u enciklopedijama pa se tako „Foto-Firšt“ navodi u 3. svesku *Hrvatske enciklopedije* ispod fotografije za natuknicu „Borković, Martin“⁹⁵ te na popisu korištenih fotografija 1. sveska *Enciklopedije Matice hrvatske*.⁹⁶ Njegove fotografije koriste se i nakon 2. svjetskog rata, npr. u separatu knjige *Kulturne ustanove Zagreba* iz 1960.-e godine⁹⁷, i u časopisu *Život umjetnosti* iz 1976.-e godine⁹⁸ (u kojemu nije navedeno koje su točno fotografije njegove) te nakon smrti u broju iz 1995. godine u članku *Arhitektura modernog građanskog Zagreba*.⁹⁹

Brojni su muzeji i institucije u kojima se nalaze fotografije Rudolfa Firšta. U Arhivu za likovne umjetnosti HAZU pohranjene su fotografije „Foto-Firšta“ s izložbe njemačkog slikara i grafičara Georgea Grosza u Umjetničkom paviljonu 1932. godine¹⁰⁰ i *III. izložbe hrvatskih umjetnika* u Nezavisnoj državi Hrvatskoj iz 1943. godine.¹⁰¹ Hrvatski povijesni muzej u ostavštini obitelji Baj sadrži fotografije *Glazbenog društva intelektualaca* i knjigu *Proljetna jedra - Glazbeno društvo intelektualaca u prvoj dekadi svoga opstanka* među kojima su i fotografije Rudolfa Firšta.¹⁰² Određen broj fotografija nalazi se i u fondu Hrvatskog školskog muzeja s obzirom na to kako su na web stranicama povodom 150.-e godišnjice Osnovne škole Josipa Jurja Strossmayera neke od njih i objavljene.¹⁰³ Rudolf Firšt fotografirao je i Maticu hrvatskih obrtnika koju su projektirali arhitekti Zvonimir Požgaj i

⁹⁵ Borković, Martin. // Hrvatska enciklopedija. Zagreb: Naklada Konzorcija Hrvatske enciklopedije, sv. 3., 1942.. Dostupno na: https://hr.wikisource.org/wiki/Stranica:Hrvatska_enciklopedija_sv_III_01-100.djvu/94 (3.2.2019.).

⁹⁶ Enciklopedija Matice hrvatske : iz književne, kulturne, društvene i političke povijesti Hrvatske. 1842 - 2014. / ur. Zidić. I. Zagreb: Matica hrvatska, sv. 1, 2015. Dostupno na: <http://www.matica.hr/media/uploads/knjige/emh1/emh006.pdf> (3.2.2019.).

⁹⁷ Kulturne ustanove Zagreba. Vukelić, M. Zagreb : Uprava Zagrebačkog Velesajma, 1959. Dostupno na: <https://www.aukcije.hr/prodaja/Knjige-i-tisak/Zivot-dom-i-obiljel/Putovanja-i-vodi%C4%8Di/167/oglas/Kulturne-ustanove-Zagreba/3699197/> (3.2.2019.).

⁹⁸ Život umjetnosti : časopis za pitanja likovne kulture i umjetnosti. / ur. Domljan, Ž. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu 24/25(1976). Dostupno na: https://www.ipu.hr/content/zivot-umjetnosti/ZU_24-25-1976_000_impresum-sadrzaj.pdf (3.2.2019.).

⁹⁹ Laslo, A. Arhitektura modernog građanskog Zagreba. // Život umjetnosti: časopis za pitanja likovne kulture i umjetnosti, 30, 56/57(1995), str- 58-72. Dostupno na: https://www.ipu.hr/content/zivot-umjetnosti/ZU_56-57_1995_000_impresum-sadrzaj.pdf (3.2.2019.).

¹⁰⁰ Magaš, L.; Prelog. P. Nekoliko aspekata utjecaja Georgea Grosza na hrvatsku umjetnost između dva svjetska rata. // Radovi Instituta za povijest umjetnosti, 33, 33(2009), str. 227-240. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/65238> (3.2.2019.).

¹⁰¹ 1943, III. izložba hrvatskih umjetnika u Nezavisnoj državi Hrvatskoj. // Digitalna zbirka Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Dostupno na: <http://dizbi.hazu.hr/object/linked/c2o/97337> (3.2.2019.).

¹⁰² Obitelj Baj. Glazbeno društvo intelektualaca. // Hrvatski povijesni muzej. Dostupno na: http://sjecanjana20st.hismus.hr/hr/Ostav%C5%A1tine/Obitelj%20Baj/Glazbeno%20dru%C5%A1tvo%20intelektualaca_1147 (3.2.2019.).

¹⁰³ Povijest škole. // Osnovna škola Josipa Jurja Strossmayera. Dostupno na: <http://www.os-jjstrossmayera-zg.skole.hr/o-nama/povijest-skole/#> (3.2.2019.).

Aleksandar Freudenreich, a sama fotografija se nalazi u ostavštini Aleksandra Freudenreicha koju se čuva u Ministarstvu kulture.¹⁰⁴

Muzej grada Zagreba u svojem fondu ima vjerojatno najveću zbirku fotografija Rudolfa Firšta, a među kojima se ističu originalne fotografije interijera Palače *Pongratz* snimljene dok su istoimeni u njoj još uvijek stanovali te svojevremeno objavljene u časopisu *Svijet*.¹⁰⁵ U članku se spominje kako se dio originala, njih 19, nalazi u posjedu kolekcionara umjetnina. U izlaganju *Sprovod Stjepana Radića kroz objektiv Rudolfa Firšta* spomenuto je kako je Muzej grada Zagreba (u nastavku MGZ) 4. veljače 2014. godine otkupio 32 fotografije koje prikazuju isti, a nedostaju samo fotografije snimane u kući pokojnika i one koje prikazuju zbivanja na Trgu bana Jelačića.¹⁰⁶ Osim te kolekcije MGZ je otkupio i zbirku negativa na staklu fotografija Rudolfa Firšta koje je zatim digitalizirao. Unutar MGZ-ove *Zbirke fotografija ličnosti i društva* među poznatim zagrebačkim fotografima navodi se i prezime Firšt.¹⁰⁷ Fotografije iz fonda MGZ-a objavljuju se na mnogim mjestima, njihovoj facebook stranici¹⁰⁸, katalogima izložbi¹⁰⁹, internetskim stranicama drugih institucija poput Hrvatske narodne banke¹¹⁰, internetskim člancima¹¹¹, itd.

Na tragu spomenutog otkupa građe i danas je moguće pronaći njegove fotografije najčešće u formi dopisnica. Na internetskom oglasniku *Njuškalo* nudi su crno bijela dopisnica na kojoj je Stjepan Radić, jedina koju sam vidio, a da nema na poledini žig fotografskog

¹⁰⁴ Aleksandar Freudenreich i Zvonimir Požgaj: Matica hrvatskih obrtnika, Ilica 49, Zagreb (1937.). // Ministarstvo kulture, Ostavština arh. A. Freudenreicha. Dostupno na: [https://hr.wikipedia.org/wiki/Datoteka:Aleksandar_Freudenreich_i_Zvonimir_Po%C5%BEGaj-Matica_hrvatskih_obrtnika,_Ilica_49,_Zagreb_\(1937.\).jpg](https://hr.wikipedia.org/wiki/Datoteka:Aleksandar_Freudenreich_i_Zvonimir_Po%C5%BEGaj-Matica_hrvatskih_obrtnika,_Ilica_49,_Zagreb_(1937.).jpg) (3.2.2019.).

¹⁰⁵ Sutlić, K. Album s plemićkih zabava. // Jutarnji list, 25.08.2014. Dostupno na: <https://www.jutarnji.hr/vijesti/zagreb/album-s-plemickih-zabava-novopronadene-fotografije-svjedoce-kako-se-zivjelo-u-najprestiznijoj-ulici-zagreba/690868/> (3.2.2019.).

¹⁰⁶ Husain Pustaj, P. Sprovod Stjepana Radića fotografskim objektivom Rudolfa Firšta. // Muzej grada Zagreba, Zagreb, 2017. Dostupno na: http://www.mgz.hr/UserFiles/file/MGZ_Sprovod_Stjepana_Radica_Fotografska_bastina_u_muzejima_2017.pdf (3.2.2019.).

¹⁰⁷ Dragutin Milivoj Domjanić. // Muzejski dokumentacijski centar. Dostupno na: <http://kbn.mdc.hr/knjizevnici/knjizevnik-detaji/dragutin-milivoj-domjanic/208> (3.2.2019.).

¹⁰⁸ Zagreb nekad i danas. // Muzej grada Zagreba, 28.8.2018. Dostupno na: <https://www.facebook.com/295707563236/photos/zagreb-nekad-i-danasna-mjestu-gdje-se-danas-nalazi-prodavaonica-mje%C5%A1ovite-robe-n/10155928108973237/> (3.2.2019.).

¹⁰⁹ Mors porta vitae – Smrt, vrata života: stara zagrebačka groblja i pogrebi. // Muzej grada Zagreba, 12.12.2011 - 26.02.2012. Dostupno na: <http://www.mgz.hr/hr/izlozbe/MORS%20PORTA%20VITAE%20-%20SMRT,%20VRATA%20%20%C5%BDIVOTA:%20stara%20zagreba%C4%8Dka%20groblja%20i%20pogrebi%20.450.html> (3.2.2019.).

¹¹⁰ O nama. Zgrada. Slike. // Hrvatska narodna banka. Dostupno na: <https://www.hnb.hr/o-nama/zgrada/slike> (3.2.2019.).

¹¹¹ Brkić Midžić, S. Život zagrebačkog plemstva. // Wish – portal za kulturu življenja. Dostupno na: <https://www.wish.hr/zivot-zagrebackog-plemstva/> (3.2.2019.).

obrta.¹¹² Dopisnica je nastala 20-ih godina 20. stoljeća i na prednjoj strani se jasno vidi adresa „Ilica 49“. U prilog tvrdnji kako je izrađivao fotografije u formi dopisnica je i oglas objavljen na web oglasniku *aukcije.hr*.¹¹³ Zanimljivost potonjeg oglasa je u tome što u njenom opisu stoji adresa „Frankopanska 7“, no vjerojatnije je da se zbog starosti žiga znamenka „1“ lako može pogrešno pročitati. Fotografije „Foto-Firšta“ mogu se pronaći i na najvećem internetskom oglasniku Republike Srbije *Kupindo*. Trenutno se u prodaji nude dvije fotografije, prema opisu, nastale 1930. godine. Prva fotografija prikazuje djevojku u narodnoj nošnji¹¹⁴ s na poledini upisanim datumom „3. II. 1950.“, dok druga prikazuje udrugu građana.¹¹⁵

Najzanimljiviji pronađeni primjer dopisnice na internetskim oglasnicima prikazuje dočasnik Dundovića.¹¹⁶ U opisu objavljenog oglasa piše kako se radi o foto portretu desetnika ili podnarednika u odori vojske Narodnog vijeća SHS (Slovenaca, Hrvata i Srba) odnosno rane KSHS (Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca). U opisu piše i kako je *zasigurno sudjelovao u oslobađanju u pripojenju Međimurja KSHS*. Takav zaključak je vrlo vjerojatno istinit s obzirom na vrijeme i mjesto nastanka fotografije, a to je 1919. godina u Varaždinu. Ono što je vrlo intrigantno je žig koji se nalazi na poledini dopisnice.

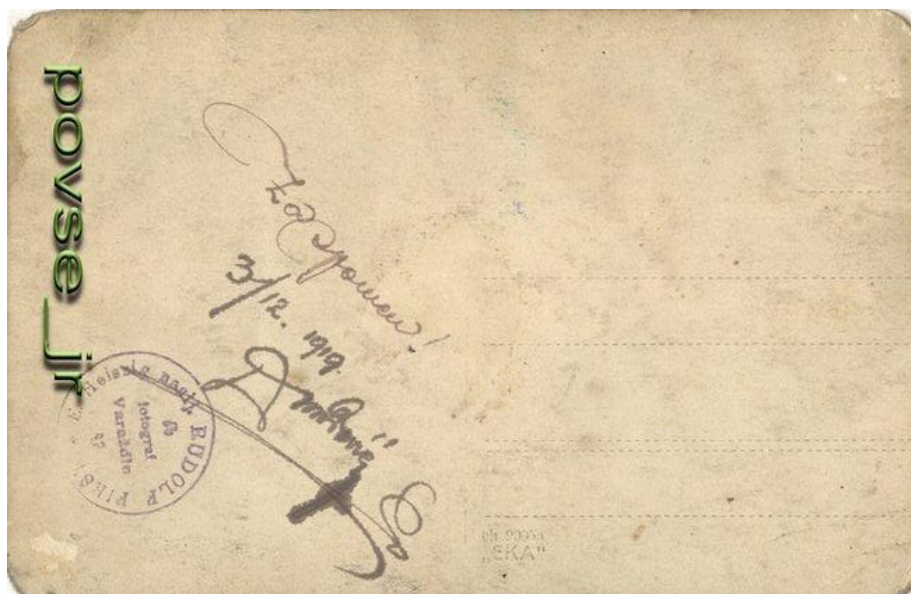
¹¹² Stjepan Radić - Foto Firšt, Zagreb – dopisnica. // Njuškalo. Dostupno na: <https://www.njuskalo.hr/razglednice-fotografije/stjepan-radic-foto-first-zagreb-dopisnica-oglas-24829710> (3.2.2019.).

¹¹³ Foto Firšt – dvije stare fotografije. // Aukcije.hr. Dostupno na: <https://www.aukcije.hr/prodaja/kolekcionarstvo/Stari-dokumenti-i-fotografije/367/oglas/Foto-Fir%C5%A1t-dvije-stare-fotografije/3585952/> (3.2.2019.).

¹¹⁴ Hrvatska : Zagreb - Narodna nošnja, 1930 g. // Kupindo. Dostupno na: <https://www.kupindo.com/Srbija-i-ex-YU-do-1945/49587925> Hrvatska-Zagreb-Narodna-nosnja-1930-g- (3.2.2019.).

¹¹⁵ Zagreb, foto FIRST, cb fotografija, udruga građana, 1930. // Kupindo. Dostupno na: <https://www.kupindo.com/Srbija-i-ex-YU-do-1945/39935699> Zagreb-foto-FIRST-cb-fotografija-udruga-gradjana-1930 (3.2.2019.).

¹¹⁶ Nar. vijeće / Kraljevina SHS, dočasnik Dundović, Varaždin. // Njuškalo. Dostupno na: <https://www.njuskalo.hr/militarija/fotografija-nar-vijece-kraljevina-shs-docasnik-dundovic-varazdin-oglas-19233188> (3.2.2019.).

Slika 1. Poledina dopisnice „Nar. vijeće / Kraljevina SHS, dočasnik Dundović, Varaždin.“

Nema sumnje da u sredini žiga piše „fotograf Varaždin“, a u obodu žiga „? Heiszig naslj. Rudolf Firšt“. Osobna pretpostavka je ta kako u izbljedjelom dijelu žiga piše „E. Heiszig“. Potragom sam ustanovio kako je u Varaždinu doista djelovao profesionalni fotograf Eduard Heiszig te vodio fotografski atelijer¹¹⁷. Sudeći prema fotografiji s portala Europeana, na kojoj ispod imena E. Heiszig piše „Prije Lypoldt“, on je atelijer preuzeo od Stjepana Lypoldta što potvrđuje i knjiga *Fotografija u Hrvatskoj* koja navodi kako je Lypoldt kao fotograf djelovao u Varaždinu od kraja 50-ih godina 19. stoljeća.¹¹⁸ Uzimajući u obzir ovakvu tradiciju nasljeđivanja obrta te podatak kako je Eduard Heiszig djelovao do otprilike 1913. godine možemo s velikom sigurnošću pretpostaviti kako je Rudolf Firšt doista nasljednik foto atelijera Eduarda Heisziga te jedno vrijeme, kao šegrt ili samostalni fotograf, djelovao u Varaždinu.¹¹⁹

Djela Rudolfa Firšta mogu se pronaći i u različitim digitalnim zbirkama. Digitalna zbirka Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti za sada nudi četiri fotografije za koje se kao autor navodi Rudolf Firšt.¹²⁰ Same fotografije i predmeti koji su fotografirani su detaljno

¹¹⁷ Heiszig, E. Portret djece. // Muzej za umjetnost i obrt. Dostupno na: <http://partage.muo.hr/?object=detail&id=3408> (3.2.2019.).

¹¹⁸ Fotografija u Hrvatskoj : 1848.-1951. : Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 20. 9. - 20. 11. 1994. / ur. Maleković, V. Zagreb : Muzej za umjetnost i obrt, 1994.

¹¹⁹ Heiszig, E. // Hrvatski biografski leksikon. Mrežno izd. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža, cop. 2018. Dostupno na: <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=7419> (3.2.2019.).

¹²⁰ Firšt, Rudolf (fotograf. // Digitalna zbirka Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Dostupno na: <http://dizbi.hazu.hr/object/linked/c2o/97336> (3.2.2019.).

opisani, ali ne navodi se nikakav podatak o pravnom statusu djela. Digitalna zbirka Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu digitalizirala je dvije razglednice nastale prema fotografijama koje je snimio „Foto-Firšt“, a o samom autoru imaju tek napomenu kako je on fotograf iz Zagreba.¹²¹ Starija razglednica je putovala 1928. godine, a ona novijeg datuma 1936. godine. Zanimljivo je da je pravni status starije razglednice „Javno dobro“, a novije „Slobodan pristup. Sva prava pridržana“. Za razliku od Digitalne zbirke HAZU, Digitalna zbirka NSK omogućava pretragu prema pravnom statusu „Djelo siročće“. Takvom pretragom pronalazi se jedno djelo „Dvije pjesme“ što je još uvijek jedino djelo siročće iz Hrvatske prijavljeno u Bazu podataka djela siročadi Europske unije.¹²²

Digitalna knjižnice Slovenije u svojoj zbirci ima fotografiju naslova *Spominska žara Udruženja ratnih dobrovoljaca boraca za oslobođenje sjevernih krajeva Jugoslavije, Glavni odbor Zagreb*.¹²³ Spomen-urna nastala je prilikom okrugle obljetnice borbi na kraju prvog svjetskog rata, a fotografija se čuva u Koruškoj središnjoj knjižnici dr. Franca Sušnika. U opisu fotografije kao izdavača se navodi „Foto Firšt“, dok u opisu prava stoji kako su „statusna prava nepoznata“. S obzirom na to kako su podaci nestandardizirani naknadnim pretraživanjem uspio sam pronaći još dvije fotografije. Narodna i sveučilišna knjižnica Slovenije u *Zbirci prikaza poznatih Slovenaca* čuva fotografiju teologa Franca Wallanda, a za koju pod rubrikom izdavač piše „Foto - Firšt“ i za koju su autorska prava nepoznata.¹²⁴ U navedenoj zbirci nalazi se i fotografija industrijalca Josipa Klemenčiča za koju piše kako je nastala 1925. godine, a za koju se kao autor i izdavač navodi „R. Firšt“.¹²⁵

Muzej za umjetnost i obrt, sudjelujući u međunarodnom projektu Athenaplust čiji je jedan od glavnih ciljeva pristup mrežama kulturne baštine, prema Europeani je isporučio 40.749 digitaliziranih zapisa koji se odnose na predmete iz fundusa muzeja.¹²⁶ Među digitaliziranim zapisima mogu se pronaći tri fotografije za koje je naveden naziv „Foto First,

¹²¹ Foto-Firšt. // Digitalne zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Dostupno na: <https://digitalna.nsk.hr/pb/?concept=info&id=553419> (3.2.2019.).

¹²² Jerković, V. Dvije pjesme. // Digitalne zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Dostupno na: <https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=info&id=11343> (3.2.2019.).

¹²³ Spominska žara Udruženja ratnih dobrovoljaca boraca za oslobođenje sjevernih krajeva Jugoslavije, Glavni odbor Zagreb. // Digitalna knjižnica Slovenije. Dostupno na: <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:IMG-EIQT89BF> (3.2.2019.).

¹²⁴ Franc Walland (1877-1975) // Digitalna knjižnica Slovenije. Dostupno na: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:IMG-FU696BJX> (3.2.2019.).

¹²⁵ Josip Klemenčič. // Digitalna knjižnica Slovenije. Dostupno na: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:IMG-0RFOTY3R> (3.2.2019.).

¹²⁶ AthenaPlus. // Muzej za umjetnost i obrt. Dostupno na: <https://www.muo.hr/athenaplus/> (3.2.2019.).

Zagreb“¹²⁷ pod rubrikom „autorska radionica (proizvođač)“. Za dvije fotografije u formi dopisnice iz 1935. godine pod rubrikom „autor (osoba)“ naveden je „Milan Firšt“.¹²⁸ U opisu digitalizacijskog projekta navedeno je kako su „autori metapodataka kustosi MUO, a fotografije su rad MUO fotografa“.

6.2. Rudolf Firšt – dokumentirana pažljiva potraga

Minimalne relevantne izvore, navedene u prilogu *Direktive* kao primjerene za pažljivu potragu, već na prvi pogled možemo okarakterizirati kao neupotrebljive za predmet potrage ovoga diplomskog rada. *Direktiva* navodi kako se za vizualna djela, koja između ostalih navedenih vrsti djela uključuje i fotografije, propisuju izvori navedeni pod točkama 1. i 2. njena priloga, a koji donose popis minimalnih izvora za objavljene knjige te za novine, časopise, dnevne listove i periodične publikacije. Rudolf Firšt je kako sam i naveo neistražen fotograf i o njemu nema korisnog spomena ni u kakvoj zbirci obveznih primjeraka, knjižničnih kataloga i/ili normativnih datoteka drugih institucija da ne nabrajam druge navedene izvore.

Za vizualna djela propisuju se i posebna dva izvora, a to su baze podataka nadležnih udruženja za kolektivno ostvarivanje prava, posebno onih za vizualne umjetnosti, uključujući i organizacije za prava reproduciranja te prema potrebi i baze podataka agencija za arhiviranje slika. U Republici Hrvatskoj trenutno ne postoji udruženje koje bi se brinulo o kolektivnom ostvarivanju prava fotografa te vodilo brigu o bazi podataka fotografija, autora fotografija i/ili vlasnika autorskih prava na fotografije. Najbliža opisu agencije za arhiviranje slika, i vremenski najbliža nastanku fotografija Rudolfa Firšta, je Agencija za fotodokumentaciju koja je pod različitim imenima djelovala od 1939. do 1990. godine.¹²⁹ Njezin fond od 500 000 izvornih snimaka danas se čuva u fototeci Središnjeg fotolaboratorija Hrvatskog državnog arhiva (dalje HDA), ali baza podataka spomenutog fonda trenutno nije dostupna ili je u

¹²⁷ Foto First, Zagreb. // AthenaPlus. Muzej za umjetnost i obrt. Dostupno na: <http://athena.muo.hr/?object=linked&c2o=20429> (3.2.2019.).

¹²⁸ Firšt, Milan. // AthenaPlus. Muzej za umjetnost i obrt. Dostupno na: <http://athena.muo.hr/?object=linked&c2o=16924> (3.2.2019.).

¹²⁹ Baričević, Z. Fotografija u Hrvatskom državnom arhivu. // *Informatica museologica*, 31, 3-4(2000). Str. 61-67. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/142848> (3.2.2019.).

izradi.¹³⁰ Ostale fotografije koje se čuvaju u fototeci HDA nastale su od kraja 19. stoljeća do danas, no u općenitom opisu zbirki fotografija ne spominje se Rudolf Firšt.¹³¹

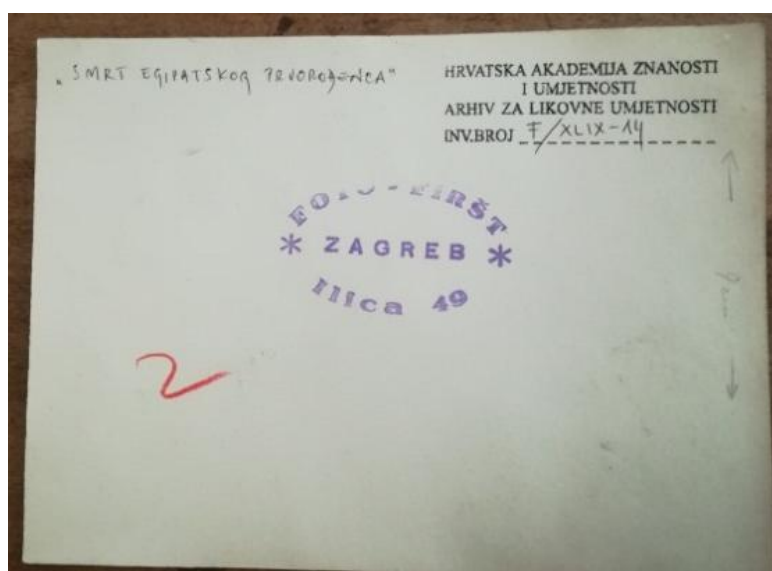
Prilog *Direktive* navodi kako svaka država članica treba propisati izvore primjerene za svaku kategoriju djela ili fonograma, no s obzirom na to da takvi izvori nisu propisani u potrazi za relevantnim informacijama uglavnom sam se vodio savjetima zaposlenika u institucijama, pretraživanjem stručne literature te vlastitom intuicijom.

6.2.1. Arhiv za likovne umjetnosti, Gundulićeva 24

Pažljiva potraga počela je na temelju podataka koji su se mogli iščitati s dvije fotografije koje sam dobio na uvid u Arhivu za likovne umjetnosti HAZU. Ono što se prema žigovima na poledinama fotografija moglo odmah zaključiti jest da se fotografski obrt „Foto-Firšt“ nalazila na dvije adrese. S obzirom na to kako se žig „Foto-Firšt“ s adresom „Frankopanska 1“ nalazi na poledini prve fotografije (Slika 2.) zajedno sa žigom Hrvatske državne galerije umjetnosti (danas Moderne galerije), unutar kojeg je grb Nezavisne Države Hrvatske, s velikom vjerojatnošću može se pretpostaviti kako je fotografski obrt premješten na tu lokaciju s druge adrese. Ta druga, ranija adresa je „Ilica 49“ i može se iščitati s druge fotografije (Slika 3.).

¹³⁰ Fond fotografija Agencije za fotodokumentaciju. // Arhinet. Dostupno na: http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=1_5309 (3.2.2019.).

¹³¹ Središnji fotolaboratorij. Fototeka. // Hrvatski državni arhiv. Dostupno na: <http://zagreb.arhiv.hr/hr/hda/foto/fs-ovi/fototeka.htm>. (3.2.2019.).

6.2.2. Groblje Mirogoj, Aleja Hermanna Bollea 27

Pod pretpostavkom kako je Rudolf Firšt, čiji je opus gotovo u cijelosti stvaran u Zagrebu, doista i pokopan u njemu, i u slučaju da se među ožalošćenima spominju, ukoliko ih ima, nasljednici (sin, kćer, itd.), vrijedilo je provjeriti njegovo grobno mjesto. Podaci o

pokojnicima gradskih groblja u Zagrebu dostupni su preko aplikacije namijenjene za traženje pokojnika.¹³² Rezultati su nudili jednog „Rudolfa Firšta“ pokopanog na groblju Mirogoj (Slika 4.) i jednog „Rudolfa Firsta“ pokopanog na groblju Miroševac. S obzirom na vrijeme kada je potonji preminuo mala je vjerojatnost kako mu je prezime upisano bez diakritičkog znaka stoga sam prvo posjetio groblje Mirogoj.

Slika 4. Tražilica pokojnika: „Rudolf Firšt“

Iako aplikacija nudi vrlo dobar grafički prikaz točne lokacije grobnog mjesta pronalazak grobnog mjesta pokazao se kao težak zadatak jer su polja označena starim betonskim stupićima, a redovi nisu numerirani pa je potrebno provjeriti barem susjedne grobne redove. Na lokaciji koju je aplikacija ponudila, a tako i na susjednim grobovima i cijelom 84.-om polju, ne nalazi se nijedan pokojnik s prezimenom „Firšt“.

¹³² Tražilica pokojnika. // Gradska groblja Zagreb. Dostupno na: <https://www.gradskagroblja.hr/default.aspx?id=382> (3.2.2019.).

Sljedeći korak bio je provjeriti točnost aplikacije, tj. podataka koje nudi. U službi pravnih poslova na Mirogoju, koje nudi upis prava korištenja i prava ukopa te izdavanje potvrda za ostavinske postupke i drugih potvrda, potvrdili su da se zbilja Rudolf Firšt nalazi u grobu 235 na polju 84 (Slika 5).

MRG - RKT - 84 - II - 235

Prezime	Ime	Datum rođenja	Datum smrti	Starost	Datum ukopa	Datum eks	Stanje	Smješt	D osobe	Povijesna	Spol	Datum k
CAR	DRAGICA	11.11.1943.	17.10.2014.	70	21.10.2014.	1	tijelo	A	535460		ženski	
FIRŠT	VIKTORIJA		7.11.1973.	91			kosti	P	237444			
FIRŠT	RUDOLF		7.11.1973.	81			kosti	P	237445			
ZIDAR	MARIJA		6.6.1919.	56			kosti	P	237443			

Slika 5. Služba pravnih poslova, Mirogoj

Od osoba koje su navedene kao pokopane u tom grobnom mjestu na spomeniku se nalazi jedino ime Dragice Car (Slika 6.). No, među podacima se navodi i Viktorija Firšt koja je, po broju godina navedenima u rubrici „starost“, najvjerojatnije supruga Rudolfa Firšta. Dodatno zbunjujući podatak jest taj što se i Rudolfu i Viktoriji Firšt kao datum smrti navodi 7. studeni 1973. godine. Drugi, vjerojatan, ali ipak neuobičajen za to vrijeme, podatak je taj da je supruga bila starija 10 godina.

Slika 6. Mirogoj, grobno mjesto 84 – II – 235.

6.2.3. Odsjek za obrtni registar, Zapoljska 1

Jedan od savjeta koji sam dobio u Arhivu za likovne umjetnosti HAZU jest taj da bi se podaci o Rudolfu Firštu mogli pronaći preko njegovog fotografskog obrta. Prvi korak kako pronaći podatke o obrtu bio je posjetiti Hrvatsku obrtničku komoru (u nastavku Komora). Komora ne čuva podatke o obrtima koji su registrirani i postojali u prvoj polovici 20. stoljeća, ali su me uputili na Odsjek za obrtni registar, evidenciju kolektivnih ugovora i registar udruga sindikata i poslodavaca (u nastavku Odsjek) koji djeluje unutar Gradskog ureda za gospodarstvo, energetiku i zaštitu okoliša. Nakon službeno predanog Zahtjeva za izdavanje izvatka iz obrtnog registra i plaćene pristojbe nakon par radnih dana dobio sam potvrdu o registriranom obrtu.

Odsjek je potvrdio kako je Rudolf Firšt *rođen u Zagrebu 1892. godine, obavljao obrt fotografske djelatnosti sa sjedištem u Zagrebu, Frankopanska 1, temeljem ovlaštenja Gradskog poglavarstva broj 87557-III od 12. prosinca 1924. godine.* (Prilog 1.)

Podatak o prestanku obrta nije evidentiran u Registru zanatskih radnji samostalnih zanatlija Općine Centar (u nastavku Registar), već je posljednji podatak o poslovanju navedenoga obrta prijava godišnjeg odmora 1967. godine. Nakon toga u Registru nije bilo novih upisa. U telefonskom razgovoru saznao sam i podatke o datumu smrti (koji su se razlikovali od podataka iz baze podataka groblja Mirogoj) i mjestu smrti, a koje nisam službeno mogao dobiti, pa sam iste otišao provjeriti u Matični ured Centar s obzirom na to kako je u Općini Centar i registrirao fotografski obrt.

6.2.4. Matični ured Centar, Ilica 25

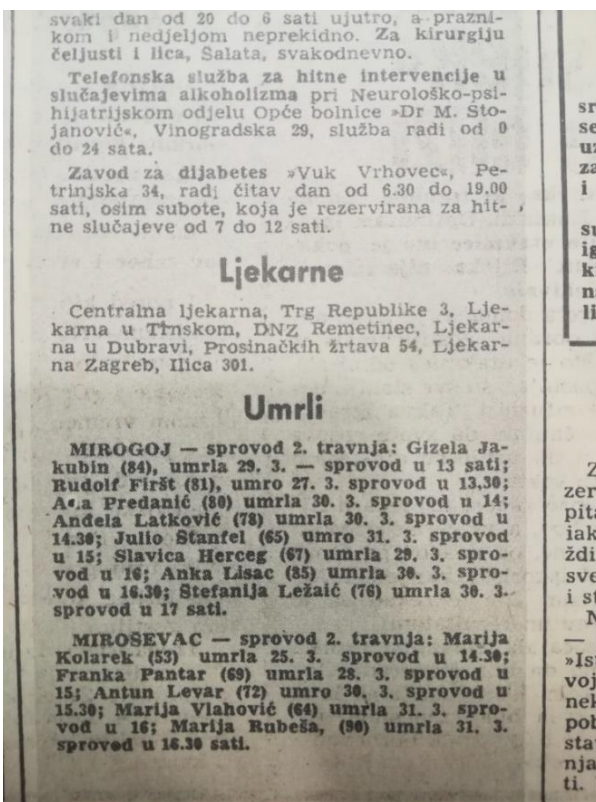
S obzirom na to kako je Rudolf Firšt djelovao u Općini Centar grada Zagreba sljedeći logični korak bio je provjeriti kakve podatke oni imaju o njemu, i razriješiti nedoumicu oko datuma smrti. Iako mi, zbog privatnosti podataka, u Matičnom uredu Centar nisu mogli dati službenu potvrdu o datumu smrti potvrđeno mi je kako je Rudolf Firšt preminuo u Rijeci 27. ožujka 1974. godine. Vrijedi spomenuti kako se do ovih podataka može doći uz službeni zahtjev ili ispravu institucije, u ovom slučaju najbolje HAZU.

Podatak o smrti je u nesuglasju s podatkom koji je u bazi podataka pokojnika na groblju Mirogoj. Razlog zbog kojeg je datum smrti važan, osim što nakon njega počinje teći rok od 70 godina uživanja autorskih prava, jest taj što se nakon smrti, osim ako nema ostavine ili postoje samo pokretnine, mora održati ostavinska rasprava o kojoj se podaci mogu pronaći u Općinskom građanskom sudu u Zagrebu. Naknadnim dolascima saznao sam još dva podatka, prvi je potpuni datum rođenja 19. listopada 1892. godine, a drugi je podatak o mjestu prebivališta u trenutku smrti, a to je Zagreb.

Na konzultacijama kod profesorice Magaš, između ostalih dobivenih informacija, savjetovano mi je provjeriti osmrtnice u dnevnom listu *Vjesnik* čiji se arhivirani brojevi čuvaju i u Knjižnici Božidara Adžije u Zagrebu. Zagrebačko izdanje *Vjesnika* ima rubriku u kojoj donosi popis pokojnika koji taj dan imaju pogreb. Broj *Vjesnika* od petka 9. studenog 1973. godine (Slika 7.) potvrđuje podatak iz baze podataka groblja Mirogoj kako je Viktorija Firšt preminula 7. studenog 1973., ali se razlikuje podatak o starosti. U *Vjesniku* je navedeno kako je Viktorija Firšt umrla u dobi od 81. godine, dok u podacima groblja Mirogoj piše kako je umrla u dobi od 91. godine. Zagrebačko izdanje *Vjesnika* od utorka 2. travnja 1974. godine (Slika 8.) potvrđuje podatke iz Matičnog ureda Centar kako je Rudolf Firšt preminuo 27. ožujka 1973. godine u dobi od 81 godine. U navedenim, prethodnim i naknadnim, brojevima ni za Viktoriju ni Rudolfa Firšta nije bilo osmrtnice koja bi donijela podatke o nasljednicima.

Slika 7. Viktorija Firšt, podatak o smrti.

Slika 8. Rudolf Firšt, podatak o smrti.

6.2.5. Općinski građanski sud u Zagrebu, Vukovarska 84

Na početku pretrage nisam imao saznanja kako bih podatke o nasljednicima mogao pronaći na Općinskom građanskom sudu u Zagrebu (u nastavku Sud), ali sudbina je htjela da je, dok sam pretraživao polje 84 na Mirogoju, u susjednom grobnom redu bila odvjetnica specijalizirana upravo za područje autorskog prava i koja me uputila na Sud provjeriti knjige o ostavinskim raspravama.¹³³

Članak 177. Zakona o nasljeđivanju propisuje mjesnu nadležnost ostavinskog postupka.¹³⁴

¹³³ Vukina, Sanja. Usmeno priopćenje (7.12.2018.). Dostupno na: <https://vukina.hr/hr/sanja-vukina/> (3.2.2019.).

¹³⁴ Zakon o nasljeđivanju. // Zakon.hr (travanj 2015). Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/87/Zakon-o-naslje%C4%91ivanju> (3.2.2019.).

(1) Za ostavinski postupak mjesno je nadležan sud na čijem je području ostavitelj u vrijeme smrti imao prebivalište (ostavinski sud).

Člankom 215. određuje se postupak kad nema imovine ili kad ima samo pokretne imovine.¹³⁵

(1) Ako prema podacima kojima sud raspolaže umrli nije ostavio ostavinu, ostavinski će sud rješenjem odlučiti da se ne provodi ostavinska rasprava.

(2) Isto će tako sud postupiti i u slučaju ako je ostavitelj ostavio samo pokretnine i s njima izjednačena prava, a nijedna od osoba pozvanih na nasljedstvo ne zahtijeva da se provede ostavinski postupak.

Važnost ovih članaka je u tome što se ostavinska rasprava ili barem rješenje o ostavinskom postupku moralo provesti prema mjestu prebivališta pokojnika, dakle u Zagrebu. Problem je što u ostavinskoj knjizi od 1974. godine nema podataka da se vodila rasprava o ostavini Rudolfa Firšta. U ostavinskoj pisarnici Suda rečeno mi je kako znaju pregledati i ostavinske knjige sljedećih 5 godina u slučaju da se rasprava održala kasnije, no podatka o ostavinskoj raspravi nema u pregledavanim knjigama od 1973. do 1979. godine. Vrijedi napomenuti kako su ostavinske knjige stare sada već pola stoljeća i redovito korištene, a podaci u njih ručno upisivani te ih je potrebno pažljivo pregledavati kako ne bi promaklo traženo ime.

Arhiva Suda navodi kako je određena arhivska građa općinskih sudova u Zagrebu, između ostaloga i sudske ovjere do 1974. godine s pripadajućim upisnicima, pohranjena u Državnom arhivu grada Zagreba (u nastavku DAZG).¹³⁶ Na upit DAZG-u odgovoreno mi je kako je isti preuzeo upisnike ovjere potpisa Općinskog suda Zagreb do 28. lipnja 1974. godine. Iako je vjerojatnost vrlo malena, osobna pretpostavka je bila kako je moguće da se među sudskim ovjerama od travnja (kada je bilo moguće pokrenuti ostavinsku raspravu) do lipnja 1974. godine nalazi koristan podatak o provedenoj ostavinskoj raspravi. Ova pretpostavka se pokazala kao pogrešna jer, prema riječima zaposlenika u DAZG-u, ako nije bilo ostavinske rasprave onda nije moglo biti ni podataka u knjigama upisnika ovjere potpisa u kojima pokušajem pregledavanja iz navedenog razloga nisam uspio ništa pronaći.

¹³⁵ Ibid.

¹³⁶ Arhiva Suda. // Općinski građanski sud u Zagrebu. Dostupno na: <https://sudovi.pravosudje.hr/ogszg/index.php?linkID=26> (3.2.2019.).

Sljedeća mogućnost da ukoliko nema nasljednika i imovine Sud jednostavno nije donio nikakvo rješenje. Zakon o nasljeđivanju iz vremena Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije sličan je sadašnjem, i tada je matičar bio dužan dostaviti sudu smrtovnicu ili izvadak iz matice umrlih te bi zapis trebao postojati. Ostaje naravno pitanje pod kakvom je to oznakom onda vođeno na Sudu, ali bi nekakav zapis trebao postojati.

Postojala je i mogućnost, a na koju su ukazale zaposlenice Suda, da matični ured nije poslao Sudu smrtovnicu, što se po njihovim riječima u to vrijeme znalo događati. S obzirom na to kako se ostavinski postupak pokreće po službenoj dužnosti kad se zaprimi smrtovnica, ako nema smrtovnice nema ni sudske rasprave ni rješenja. Matični ured Centar, prema riječima zaposlenice, u ovom slučaju nije nadležan za slanje smrtovnice jer je Rudolf Firšt preminuo u Rijeci, a moguće je da ni Matični ured u Rijeci nije mogao poslati smrtovnicu Sudu u Zagrebu ako nije došao netko od rodbine pokojnika koji bi predao informacije o pokojniku. Danas se postupku kod smrtnog slučaja propisuje da se činjenica smrti prijavljuje u roku od tri dana matičaru na čijem je području smrt nastupila ili gdje je umrli nađen.¹³⁷ U telefonskom razgovoru s djelatnicom u Matici umrlih Matičnog ureda u Rijeci potvrđeno mi je da je Rudolf Firšt preminuo u Rijeci i kako će u temeljnom spisu provjeriti postoji li smrtovnica pokojnika ili neki drugi podaci.¹³⁸ Uvidom se pokazalo kako nema nikakvih dodatnih podataka što, prema riječima zaposlenice iz Rijeke, znači da ostavinska rasprava nikad nije ni pokrenuta.

6.2.6. Fotoklub Zagreb, Ilica 29

Zbog nepostojanja udruge fotografa za kolektivno ostvarivanje prava kao najbolja adresa za informacije nameće se Fotoklub Zagreb, najstarija strukovna udruga u Zagrebu koja okuplja amaterske i profesionalne fotografe. Današnja adresa udruge nalazi se tek nekoliko kućnih brojeva od adrese na kojoj je Rudolf Firšt imao svoj fotografski obrt. Prilikom posjeta Fotoklubu i u razgovoru s tajnicom istoga saznao sam kako Rudolf Firšt nije bio član

¹³⁷ Postupak kod smrtnog slučaja. // Središnji državni portal. Dostupno na: <https://gov.hr/moja-uprava/obitelj-i-zivot/smrt-i-nasljedjivanje/postupak-kod-smrtnog-slucaja/506> (3.2.2019.).

¹³⁸ Rijeka. Podaci o matičnom uredu. // Ministarstvo uprave Republike Hrvatske. Dostupno na: <https://uprava.gov.hr/maticni-uredi-u-rh/primorsko-goranska-zupanija-1875/rijeka/1908> (3.2.2019.).

Fotokluba Zagreb. Njegovog imena nema u arhivi članova koja je dostupna na internetu.¹³⁹ Sama ta činjenica je već sama po sebi čudna s obzirom na vrijeme u kojem je djelovao, a koje koincidira s ponovnom revitalizacijom Fotokluba 30.-ih godina 20. stoljeća, točnije 1932. godine.¹⁴⁰ Iz prostorija Fotokluba telefonski sam razgovarao i s Vladkom Lozićem koji je bio višedesetljetni tajnik Fotokluba Zagreb te autor više knjiga o fotografiji u Hrvatskoj, zatim s kustosom Galerije Antuna Augustinčića Davorinom Vujčićem, s obzirom na to kako je Rudolf Firšt fotografirao jedno Augustinčićevo djelo, ali nijedan od njih nije imao više podataka.¹⁴¹ Zadnja šansa bila je istaknuta hrvatska fotografkinja, i praktički svjedok vremena (rođena 1927. godine), Slavka Pavić. S obzirom na to kako je nismo mogli telefonski dobiti posjetio sam otvaranje njezine zadnje izložbe *Susreti u objektivu* u studiju Moderne galerije „Josip Račić“. Iako je već znala s kakvim pitanjem dolazim, ni ona nije znala ništa više te rekla „*kako mnogi od njih (fotografa) odu u tišini*“.¹⁴²

6.2.7. Foto-Firšt (Ilica 48, Ilica 49, Frankopanska 1)

Na više mjesta spominje se podatak kako je fotografski obrt „Foto-Firšt“ bio na lokaciji „Ilica 48“. Prvi izvor na koji sam naišao o tom podatku je članak o Palači *Pongratz* koji spominje kako je Fotografije snimio zagrebački fotograf Rudolf Firšt koji je imao studio u „Ilici 48“.¹⁴³ Autorica i u svojem drugom članku o plemićkim zabavama spominje isti podatak.¹⁴⁴ Sljedeće mjesto je digitalna zbirka Knjižnice i čitaonice Fran Galović iz Koprivnice koja u opisu podataka navodi „*Na snimci koju je snimio zagrebački fotograf*

¹³⁹ Popis autora. // Hrvatska fotozbirka. Dostupno na: <https://hrvatska-fotozbirka.com/hr/autori/> (3.2.2019.).

¹⁴⁰ Art déco : umjetnost u Hrvatskoj između dva rata / ur. Miroslav Gašparović et al. Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 2011.

¹⁴¹ Kratka fotobiografija. // Vladko Lozić. Dostupno na: <http://www.coder.hr/vladkolozic/biografija.htm> (3.2.2019.).

¹⁴² Pavić, Slavka. Usmeno priopćenje (20.12.2018.).

¹⁴³ Sutlić, K. Vila Pongratz u Visokoj. // Jutarnji list, 15.01.2015. Dostupno na: <https://www.jutarnji.hr/domidizajn/interijeri/vila-pongatz-u-visokoj/3560120/> (3.2.2019.).

¹⁴⁴ Sutlić, K. Album s plemićkih zabava. // Jutarnji list, 25.08.2014. Dostupno na: <https://www.jutarnji.hr/vijesti/zagreb/album-s-plemickih-zabava-novopronadene-fotografije-svjedoce-kako-se-zivjelo-u-najprestiznijoj-ulici-zagreba/690868/> (3.2.2019.).

Rudolf Firšt (imao je studio u Zagrebu u Ilici 48) vide se polaznici jedne koprivničke plesne škole i njihov učitelj. ¹⁴⁵

Na adresi „Ilica 48“ nalazi se i *Društvo Zagrepčana Kerempuh*. Prilikom posjeta navedenoj adresi ni u tom društvu koji okuplja uglavnom umirovljenike i starije osobe, nitko nije čuo ili znao nešto o Rudolfu Firštu i/ili njegovom fotografskom obrtu koji se nalazio na toj adresi ili u blizini.

Slika 9. Matica hrvatskih obrtnika, Ilica 49 (1937. godina)

Fotografija iz fonda Aleksandra Freudenreicha koja prikazuje zgradu Matice hrvatskih obrtnika igrom slučaja prikazuje i mjesto na kojem se prije nastanka fotografije nalazio fotografski obrt „Foto-Firšt“. Matica hrvatskih obrtnika nalazila se na adresi „Ilica 49“, a preko puta nje je kućni broj „Ilica 48“, što je i vidljivo na fotografiji na kojoj se u gornjem dijelu svjetlećeg reklamnog znaka može pročitati „Ilica 48, Cipele“.

¹⁴⁵ Razglednice i fotografije Zlatka Ivkovića. // Knjižnica i čitaonica "Fran Galović" Koprivnica. Dostupno na: <https://library.foi.hr/m3/kd1.php?B=20&sqlx=80776&ser=&sqlid=20&sqlnivo=&css=&H=&U=FIR%8AT,%20Rudolf> (3.2.2019.).

Sudeći po žigovima i informacijama s fotografija i dopisnica „Foto-Firšt“ je sigurno djelovao na adresi „Ilica 49“. Istoimena adresa danas je i dom Hrvatske obrtničke komore te lokacija na kojoj se nalaze mnogi stari i poznati zagrebački obrtnici. Jedan od takvih obrta, osnovan 1912. godine, je „Kišobrani Cerovečki“¹⁴⁶ u kojem nisu čuli za „Foto-Firšt“, ali preko puta njih je „Salon cvijeća „N““¹⁴⁷, s tradicijom obrta od sedam desetljeća, čije se zaposlenice sjećaju kako je na toj adresi više desetljeća poslovala fotografski obrt „Foto Rex“¹⁴⁸, a čiji su potomci na istoj adresi danas vlasnici restorana. Majka vlasnika, gospođa Neta (Antonela) ima oko 90 godina, ali iako su vodili fotografski obrt, ni njoj ni susjedima kod kojih se raspitala, nije poznato da se na toj adresi ili u blizini nalazio fotografski obrt „Foto-Firšt“.

Prema žigovima s fotografija i potvrdi o upisu obrta fotografski obrt nalazio se i na adresi „Frankopanska 1“. Danas se na toj adresi, osim udruga Zelena akcija, nalazi i Ministarstvo financija.¹⁴⁹ Prema riječima portira Ministarstva financija, jedini susjed starije dobi koji bi možda mogao nešto znati se preselio na Krk.

Slika 10. Mesnica „Katarina Rabus i sin“ na uglu Ilice i Frankopanske ulice (oko 1930. god)

¹⁴⁶ Kišobrani Cerovečki. Dostupno na: <https://www.kisobrani-cerovecki.hr/> (3.2.2019.).

¹⁴⁷ Salon cvijeća „N“. Dostupno na: <https://salon-cvijeca-n.hr> (3.2.2019.).

¹⁴⁸ Sjećanje na jedan od prvih ‘shopping centara’ u Zagrebu. // Zagreb.info, 23.10.2017. Dostupno na: <https://www.zagreb.info/ritam-grad/o-gradu/foto-sjecanje-na-jedan-od-prvih-shopping-centara-u-zagrebu/155651> (3.2.2019.).

¹⁴⁹ Samostalni sektor za drugostupanjski upravni postupak. // Ministarstvo financija Republike Hrvatske. Dostupno na: <http://www.mfin.hr/hr/samostalni-sektor-za-drugostupanjski-upravni-postupak> (3.2.2019.).

Fotografija iz fonda Muzeja grada Zagreba još je jedna fotografija koja, kao i prethodna, prikazuje i adresu na kojoj se nalazio studio Rudolfa Firšta, a koji se ne spominje u njenom opisu iako je naveden kao autor. Ulaz na kućni broj „Frankopanska 1“ na fotografiji je vidljiv s desne strane kioska. U opisu slike navedeno je kako ista prikazuje ugao Ilice i Frankopanske ulice, a gdje se nekada nalazila poznata mesnica „Katarina Rabus i sin“.

Potvrdu kako je Rudolf Firšt na toj adresi zbilja posjedovao fotografski obrt može se pronaći i pomoću projekta *Acta Croatica* na kojem se mogu pretraživati imena i prezimena predaka. U *Brzoglasnom imeniku Nezavisne Države Hrvatske* iz 1942. godine koji sadrži niz informacija o stanovništvu navodi se „Firšt, Rudolf, fotograf, Frankopanska broj 1“ i telefonski broj „41-78“.¹⁵⁰

broj 16	60-69	stava, Solovljeva 14	72-35	Fišer Zora, Kustošija,	24-282
Filipović ing. Božidar,		Firestone Gume, gen.		Frankopanska 125	
inženjer Grad. elek-		zastup. I. Novako-		Fišter Mr. Ph. Milan,	
trične centrale, stan		vić, Gundulićeva 25	23-482	ljekarnik, Zrinjevac	
Palmotićeve 35	62-08	Firšt Rudolf, foto-		br. 6	22-075
Filipović dr. Islam,		graf, Frankopanska			
odvjetnik, stan, Šu-		broj 1	41-78	Fištrović Nikola,	
bićeve ul. 21	23-904	Fischbein A. H., stan		Medveščak 27	24-037
Filipović Juraj, po-		Creska 32	79-85	Fizikalno-kemijski	
slovnica Starčević		Fischer Ervin, Ilica		zavod tehn. fakulte-	
trg 3	24-606	broj 21	94-95	ta, prof. dr. Plotni-	
Filipović Marko, go-		Fischer Em., veletrg.		kov, Marulićev trg	
stioničar, Petrinjska		dvokolica i šivaćih		broj 20	33-49
broj 52	87-38	strojeva, Kurelčeva		Fizikalni zavod filo-	
Filipović mr. U. i		ul. 4	85-70	zofskog fakulteta,	
drug, Mošinskoga 14	51-25	Fischer Harold,		Marulićev trg 19	*40-44
Filipović dr. Vladimir,		direktor eternitas-a,		Fizikalni zavod novi	
docent sveučilišta,		Trenkova 5	24-625	(uprava i zgrada),	
Mošinskoga 18	92-43	Fischer dr. Herman,		Marulićev trg 19	40-45
Filipović Zlata, biv.		liječnik sveukup.		Fizikat gradski, (dr.	
Zmaja Husein-bega		medicine, Križani-		Divković), Patačić-	
Gradašćevića 13	87-26	ćeva 16	72-05	kina 1c	23-252

Ing. Josip Ferić, Šandor i Slav o Deutsch			
TRGOVINA ŽELJEZA I SVIH VRSTA GRADJEVNOG MATERIJALA			
ZAGREB, MIRAMARSKA CESTA 20 — BRZOGLASI 22-855 i 22-856			
			37

Slika 11. Firšt, Rudolf. Brzoglasni imenik Nezavisne Države Hrvatske iz 1942. godine.

6.2.8. Muzej grada Zagreba, Opatička 20

Prilikom posjete Muzeju grada Zagreba (u nastavku MGZ) u telefonskom razgovoru (iz portirske prostorije) s voditeljicom Zbirke fotografija, fotografskog pribora i razglednica Dubravkom Zaninović Stančec objasnio sam kako istražujem fotografa Rudolfa Firšta te sam

¹⁵⁰ Acta Croatica. // Croatian Ancestry Limited. Dostupno na: <https://actacroatica.com/hr/personas?q=rudolf%20fir%C5%A1t> (3.2.2019.).

u potrazi za njegovim nasljednicima. Budući da mi je poznato kako je MGZ otkupljivao njegova djela zanimalo me mogu li dobiti informacije iz ugovora, preciznije, barem informaciju jesu li djela otkupljena i od njegovih nasljednika što bi pomoglo ustanoviti nosioce autorskog prava na djela u vlasništvu HAZU. S obzirom na to kako je upit bio prilično nesvakidašnji upućen sam poslati službeni dopis što sam i učinio. a njime zatražio i uvid u građu koja je otkupljena, ili digitalizirane fotografije s otkupljenih negativa na staklu, kako bih provjerio postoji li kakav podatak o stvaraocu Rudolfu Firštu ili njegovim nasljednicima.

U međuvremenu sam na konzultacijama kod profesorice Magaš saznao kako ima informaciju da postoji obiteljska fotografija Firštovih na kojoj je Rudolf Firšt sa ženom i kćeri, a u korespondenciji s profesoricom potvrđeno mi je da „*Što se tiče Firštovih obiteljskih fotografija, one postoje u fundusu Muzeja grada Zagreba*“.¹⁵¹

Na poslani Zahtjev za ostvarenje uvida i korištenja muzejske građe i muzejske dokumentacije u Muzeju grada Zagreba nije bilo odgovora više od tjedan dana, a što je bio rok koji je spomenut u kojem ću dobiti povratnu informaciju. U drugom osobnom dolasku u MGZ zaposlenica je u telefonskom razgovoru s voditeljicom zbirke prenijela informaciju kako je ravnatelj odlučio da potrebne informacije ne mogu dobiti.

6.2.9. Muzej za umjetnost i obrt, Trg Republike Hrvatske 10

U poglavlju o opusu djela Rudolfa Firšta spomenuto je kako se među digitaliziranim zapisima Muzeja za umjetnosti i obrt (u nastavku MUO) nalaze i tri fotografije Foto Firšta, od kojih je za dvije kao autor naveden Milan Firšt. S obzirom na to kako je ovo je jedini zapis koji navodi, do sada potpuno nepoznatog i nigdje drugdje spominjanog, Milana Firšta ispunio sam Obrazac za uvid u muzejsku građu i dokumentaciju i, prema navedenoj proceduri poslao elektroničkom poštom.¹⁵²

U odgovoru Dunje Nekić, voditeljice zbirke starije fotografije MUO, piše kako je izvušla tražene fotografije iz depoa te pregledom istih ustanovila kako na njima nema

¹⁵¹ Magaš Bilandžić, Lovorka. Djela siročad - foto Firšt. // Odsjek za povijest umjetnosti. Filozofski fakultet u Zagrebu. Privatna poruka. (12.12.2018.).

¹⁵² Pravo na pristup informacijama. // Muzej za umjetnost i obrt. Dostupno na: <https://www.muio.hr/pravo-na-pristup-informacijama-2/> (3.2.2019.).

spomena Milana Firšta. Nadalje, taj podatak o Milanu Firštu je zabuna prilikom prvog upisa koji je vršen 1970-ih godina i od tada još nije prošao detaljniju provjeru kroz reviziju koja je trenutno u tijeku te će biti ispravljena. Zaključuje kako je „*Autor ovih fotografija je sigurno Rudolf Firšt*“.¹⁵³ U prilogu odgovora na dopis poslane su mi fotografije s njihovim pozadinama na kojima je vidljivo kako je jedina informacija o autoru i autorskoj radionici žig „Foto Firšt“, a osim tog podatka ponovno su potvrđene „Ilica 49“ i „Frankopanska 1“ kao adrese na kojima se nalazio fotografski obrt. (Prilog 2.)

¹⁵³ Nekić, Dunja. Firšt. // Zbirka starije fotografije Muzeja za umjetnost i obrt. Privatna poruka. (16.1.2019.)

7. Rasprava

Tijekom istraživanja fotografa Rudolfa Firšta zamijetio sam eventualni pravni problem u ograničenosti primjene *Direktive*. Naime u drugom stavku članka 1. *Direktiva* navodi tri slučaja autorskog djela na koja se primjenjuje, a s obzirom na to kako su predmet istraživanih autorskih djela fotografije na njih se može odnositi prva točka koja navodi „*djela objavljena u obliku knjiga, dnevnih listova, novina, časopisa ili drugih tiskovina koje čine sastavni dio zbirke javnosti dostupnih knjižnica, obrazovnih institucija ili muzeja kao i zbirke arhiva ili institucija za filmsku ili audio baštinu*“. Prema Suthersanen i Frabboni pojam „druge tiskovine“ mora biti *eiusdem generis*¹⁵⁴ ograničeno na tiskana djela.¹⁵⁵ S obzirom na to kako stavak četvrti članka 1. *Direktive* propisuje kako se ona „*primjenjuje na djela i drugu zaštićenu građu koja je umetnuta ili uključena u djela ili fonograme iz stavaka 2. i 3. ili koja čini sastavni dio tih djela ili fonograma*“ to znači kako se umjetnička djela poput fotografija, stripova ili slika objavljenih u tiskanim knjigama dolaze pod okrilje *Direktive*. Sukladno ovome autorice smatraju kako bi pod autorska djela na koja se *Direktiva* odnosi mogle potpadati i fotografije objavljene kao razglednice ili kao dio kataloga. Ovaj argument podupiru time što se u prilogu *Direktive* u popisu minimalnih izvora za pažljivu potragu pojašnjava kako vizualna djela uključuju „*likovna umjetnička djela, fotografije, ilustracije, nacрте, arhitekturu, skice kasnijih djela i druga slična djela koja se nalaze u knjigama, dnevnim listovima, novinama i časopisima te u drugim djelima*“.

Autorice su mišljenja kako je nedvojbeno da se može činiti nedosljednim to što su samostalne fotografije u zbirkama kulturnih institucija namjerno izostavljene, a pojedinačna tiskana djela, filmovi, audiovizualna djela ili fonogrami su regulirani unutar *Direktive*. No, navedenu nedosljednost je teško argumentirati, između ostaloga, i stoga što u članku 10. *Direktive* nazvanom „Klauzula o preispitivanju“, stoji kako je u nadležnosti Europske komisije nakon 2015. godine godišnje podnositi izvješće „*o mogućem uključivanju u područje*

¹⁵⁴ Lat. „iste vrste“

¹⁵⁵ Suthersanen, U.; Frabboni, M. The Orphan Works Directive. EU copyright law - a commentary / ed. Stamatoudi, I., Torremans, P. : Edward Elgar Publishing, 2014.

*primjene ove Direktive nakladnika i djela ili druge zaštićene građe koji trenutačno nisu njome obuhvaćeni, a posebno samostalnih fotografija i drugih slikovnih prikaza“.*¹⁵⁶

Pretraživanjem baze djela siročadi po kategoriji „fotografije“ nalazi se tek 295 prijavljenih fotografija, od kojih je preko njih 90% objavljeno u književnim djelima, a ostatak fotografija uglavnom unutar različitih časopisa.¹⁵⁷ Ovako malen broj prijavljenih fotografija pokazuje koliko se iste zaobilaze u projektima digitalizacije, a obrađuju se uglavnom one objavljene unutar odabranih knjiga, časopisa, itd. Izvješće *Ureda Europske unije za intelektualno vlasništvo* iz 2017. godine pokazuje kako su anketirane korisničke organizacije (knjižnice, arhivi, muzeji, itd.) i kompetentna nacionalna tijela (npr. ured za intelektualno vlasništvo) svjesne ograničenosti *Direktive* te su u odgovoru na postavljeno pitanje „*Koje mjere (zakonodavne, promotivne, itd.) se mogu poduzeti kako bi prednosti sustava djela siročadi bile u potpunosti realizirane?*“, između ostaloga, odgovorili i kako se djelokrug *Direktive* treba proširiti na likovna djela, (samostalne) fotografije i razglednice.¹⁵⁸

U pregledu autorskog prava i regulacije djela siročadi iz 2013. godine napominje se kako bi, zbog tada nedavne provedbe, analiza sudske prakse pred Europskim sudom pravde na temelju *Direktive* bila preuranjena.¹⁵⁹ Osobnom pretragom sudske prakse Europskog suda pravde u rezultatima nisam dobio nijedan postupak koji se tiče „djela siročadi“. ¹⁶⁰ U odgovoru DZIV-a na pitanje o postojanju kršenja autorskog prava, zahtjeva za naknadom štete ili postojanjem tužbe, a da su u pitanju (digitalizirana) djela siročad napisano je kako „*Nije nam poznato je li do sada u Hrvatskoj bilo slučajeva sudskih sporova kojima bi povod za tužbu bio neovlašteno korištenje djela siročadi*“. ¹⁶¹

¹⁵⁶ Direktiva Europskog parlamenta i Vijeća o određenim dozvoljenim korištenjima djela siročadi. // Službeni list Europske unije, Strasbourg (listopad 2012). Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:32012L0028&from=EN> (3.2.2019.).

¹⁵⁷ Orphan Works Database. // European Union Intellectual Property Office. Dostupno na: <https://oami.europa.eu/orphanworks/> (3.2.2019.).

¹⁵⁸ Orphan Works Survey 2017 Summary Report. // European Union Intellectual Property Office (studeni 2017). Dostupno na: https://euipo.europa.eu/tunnel-web/secure/webdav/guest/document_library/observatory/documents/reports/Orphan_Works_Survey_Summary_Report/Orphan_Works_Survey_Summary_Report.pdf (3.2.2019.).

¹⁵⁹ Copyright, and the Regulation of Orphan Works: A comparative review of seven jurisdictions and a rights clearance simulation. // Intellectual Property Office (lipanj 2013). Dostupno na: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/312779/iprese-arch-orphan-201307.pdf (3.2.2019.).

¹⁶⁰ InfoCuria - Case-law of the Court of Justice. // Europski sud pravde. Dostupno na: <http://curia.europa.eu/juris/recherche.jsf?language=en> (3.2.2019.).

¹⁶¹ Mikulčić Tortić, Manuela. Djela siročad. // Državni zavod za intelektualno vlasništvo. Privatna poruka. (11. 12.2018.).

U nedostatku ugovora sklopljenog sa samim autorom iz kojega bi bilo vidljivo tko zadržava pravo korištenja nad stvorenim fotografijama, nedostupnosti informacija o postojanju nasljednika koji bi dopustili digitalizaciju fotografija i/ili potpisali ugovor o prenošenju prava te u nedostatku sudske prakse, planiranih izvješća Europske komisije i ograničenosti same *Direktive*, ustanove koje provode digitalizacijske projekte praktički su prepuštene samima sebi. S obzirom na *Direktivu* najveći problem s fotografijama Rudolfa Firšta jest taj što mnoge od njih nisu objavljene u tiskovinama te se stoga, nakon pažljive potrage, ne mogu okarakterizirati kao djela siročad, dok bi neke od fotografija zbilja mogle dobiti status djela siročadi. Zanimljiv primjer su i najnovije objavljene fotografije Rudolfa Firšta (određeni metapodaci još nisu vidljivi korisnicima) naslova „Detalj postava III. retrospektivne izložbe hrvatske umjetnosti“¹⁶²¹⁶³¹⁶⁴ za koje sam dobio odgovor kako „fotografije pripadaju Zbirci kataloga izložaba, odnosno nalaze se uz katalog spomenute izložbe“.¹⁶⁵ Tako s jedne strane imamo fotografije objavljene u raznim knjigama i časopisima za vrijeme, i nakon, života Rudolfa Firšta, a s druge strane fotografije napravljene za potrebe dokumentacije HAZU.

Kako ne bi problem ostao samo na tome možemo postaviti pitanje mogućnosti proglašavanja djelom siročetom i za sve one fotografije Rudolfa Firšta izrađene u formi razglednica i dopisnica ili na papiru za dopisnice. Prema mišljenju Suthersanen i Frabboni takve fotografije možemo smatrati tiskovinama, dok s druge strane korisničke institucije u odgovorima na upitnik *Ureda Europske unije za intelektualno vlasništvo* zahtijevaju proširenje opsega djela siročadi i na razglednice što znači da one ili nisu upoznate s ovakvim pravnim tumačenjem *Direktive* ili istu različito tumače. Takva dihotomija izravno je posljedica neispunjavanja obaveza Europske komisije na koje se ista obvezala člankom 10. *Direktive* u kojemu stoji kako „Komisija trajno preispituje razvoj izvora informacija u pogledu prava“, „podnosi izvješće o primjeni ove Direktive, s obzirom na razvoj digitalnih knjižnica“ te da „Komisija prema potrebi, ..., podnosi prijedloge za izmjenu ove Direktive“.

S obzirom na sve navedeno vrijedi obratiti pozornost na zadnji stavak članka 10. *Direktive* koji propisuje kako i država članica koja „iz valjanih razloga smatra da provedba

¹⁶² Detalj postava III. retrospektivne izložbe hrvatske umjetnosti. // Digitalna zbirka Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Dostupno na: <http://dizbi.hazu.hr/object/3465> (3.2.2019.).

¹⁶³ Detalj postava III. retrospektivne izložbe hrvatske umjetnosti. // Digitalna zbirka Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Dostupno na: <http://dizbi.hazu.hr/object/3466> (3.2.2019.).

¹⁶⁴ Detalj postava III. retrospektivne izložbe hrvatske umjetnosti. // Digitalna zbirka Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Dostupno na: <http://dizbi.hazu.hr/object/3473> (3.2.2019.).

¹⁶⁵ Ferber Bogdan, Jasenka. Rudolf Firšt. // Arhiv za likovne umjetnosti HAZU. Privatna poruka (7.2.2019.)

ove Direktive predstavlja zapreku provedbi nekog od nacionalnih aranžmana ... o tome može izvijestiti Komisiju“. Europska komisija prilikom sastavljanja izvješća i ocjene o potrebi podnošenja prijedloga za promjenu *Direktive* uzima u obzir dobivene dokaze. Čini se kako ni europsko ni nacionalno zakonodavstvo na ovom području ne poduzimaju nikakve značajne iskorake pa u stvarnosti postoji i mogućnost da će institucije, ako prilikom istraživanja procjene kako je vjerojatnost da će se nositelj autorskog prava žaliti na povredu istih vrlo mala, odabrati najmanje ugodnu opciju i odlučiti se na digitalizaciju djela.¹⁶⁶

¹⁶⁶ Hirtle, Peter B.; Hudson, E.; Kenyon, Andrew T. Copyright and Cultural Institutions: Guidelines for Digitization for U.S. Libraries, Archives and Museums. Ithaca, New York : Cornell University Library, 2009. Dostupno na: https://ecommons.cornell.edu/bitstream/handle/1813/14142/Hirtle-Copyright_final_RGB_lowres-cover1.pdf (3.2.2019.)

8. Zaključak

Kulturne institucije imaju misiju zbog obrazovanja, istraživanja i što šireg pristupa kulturi pružati što veći pristup svojim zbirkama. Prilikom digitaliziranja građe institucije nailaze i na djela nad kojima nije istekla autorskopravna zaštita, a posebno su problematična djela siročad, tj. ona djela nad kojima se ne može ustanoviti nositelj autorskog prava ili pronaći isti. Problem djela siročadi je prilično rasprostranjen i pogađa svaku vrstu autorskih djela, a određene vrste, poput fotografija, i u većem postotku nego druge. Kako je prilikom digitalizacije za svaku jedinicu građe potrebno dobiti dopuštenje nositelja autorskog prava pravni poredak morao je osmisliti rješenje koje bi dopustilo upotrebu djela siročadi.

Europski parlament i Vijeće donošenjem *Direktive 2012/28/EU o određenim dozvoljenim korištenjima djela siročadi* osmislili su pravni instrument pažljive potrage, provođenjem koje se omogućuju dozvoljene upotrebe određenih autorskih djela prijavljenih kao djela siročadi. Primjer pažljive potrage za Rudolfom Firštom pokazao je veliki broj prepreka, a koje sam detaljno opisao u potrazi. Najkraće rečeno može se zaključiti kako sustav nije izgrađen za potrebe 21. stoljeća. Državne i gradske institucije nisu gotovo uopće digitalizirane i do podataka se može doći uglavnom osobnim dolaskom. Samim time sljedeća prepreka je dugotrajnost i mukotrpnost procesa identifikacije i pronalaska nositelja autorskog prava. Od pomoći nisu ni baze podataka o nositeljima autorskog prava koje za fotografe ne postoje ili su nepotpune i rijetke. S druge strane, zaposlenici većine institucija su bili vrlo susretljivi i pomogli su koliko je bilo u njihovoj moći.

U usporedbi s većinom država članica Europske unije Republika Hrvatska nije, osim ugrađivanja obaveznih odredbi *Direktive* u vlastiti Zakon o autorskom i srodnim pravima, napravila nikakve pozitivne iskorake, pa čak nije ni ispunila neke odredbe koje *Direktiva* zahtijeva poput utvrđivanja izvora koje bi se pažljivom potragom trebalo konzultirati. S obzirom na to da je samo jedna knjiga iz Hrvatske prijavljena kao djelo siroče može se zaključiti kako *Direktiva* nije ispunila svoju zadaću. Takav zaključak potvrđuju i rezultati programa EnDOW koji pruža dokaze da Direktiva o djelima siročadi ne pomaže u projektima masovne digitalizacije te kako Europska unija nije uspjela u pokušaju pružanja potrebnog digitalnog pristupa europskoj kulturnoj baštini.¹⁶⁷ Ovakvu sudbinu *Direktive* predvidjeli su

¹⁶⁷ Research: Orphan Works Directive does not work for mass digitisation. // Communia, 16.2.2016. Dostupno na: <https://www.communia-association.org/2016/02/16/orphan-works-directive-does-not-work/> (3.2.2019.)

mnogi članovi Europskog parlamenta, od kojih su i oni koji su glasovali za nju kritizirali je kao nedovoljno ambicioznu.¹⁶⁸ Mišljenja su kako bi kombinacija rizika preuzimanja odgovornosti za štetu nastalu nositeljima autorskih prava koji bi se ponovno pojavili i zabrane komercijalne koristi za ustanove mogla dovesti do toga kako bi korištenje djela siročadi od strane knjižnica i arhiva bilo jednostavno prerizično.

Ovakva situacija znači kako postoji stalna potreba da se osiguraju pravni mehanizmi koji institucijama kulturne baštine omogućuju da radove u svojoj zbirci učine dostupnima na internetu. Direktiva o djelima siročadi samo je prvi korak u tom smjeru.

¹⁶⁸ European Parliament Passes Orphan Works Directive. // Intellectual Property Watch, 13.9.2012. Dostupno na: <http://www.ip-watch.org/2012/09/13/european-parliament-passes-orphan-works-directive/> (3.2.2019.)

9. Literatura

Knjige

1. Art déco : umjetnost u Hrvatskoj između dva rata / ur. Miroslav Gašparović et al. Zagreb : Muzej za umjetnost i obrt, 2011.
2. Fotografija u Hrvatskoj : 1848.-1951. : Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 20. 9. - 20. 11. 1994. / ur. Maleković, V. Zagreb : Muzej za umjetnost i obrt, 1994.
3. Horvat, A.; Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. 1. elektroničko izd. (prema tiskanom izd. iz 2009). Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2012. Datoteka ePub. Dostupno na: <http://darhiv.ffzg.hr/2002/> (3.2.2019.).
4. Magaš Bilandžić, L. Ceremonija sprovoda u hrvatskoj reportažnoj fotografiji i tiskanim medijima između dva svjetska rata. Čovjek i smrt. Teološki, filozofski, bioetički i društveni pristup / ur. Markešić, I. Zagreb : Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Hrvatsko katoličko sveučilište, Udruga Posmrtna pripomoć, 2017.
5. Moderna umjetnost u Hrvatskoj 1898.– 1975. Mrežna izdanja Instituta za povijest umjetnosti knj. 1. / ur. Kolečnik Lj., Prelog P. Zagreb : Institut za povijest umjetnosti, 2012. Dostupno na: https://www.ipu.hr/content/knjige/IPU_Moderna-umjetnost-u-Hrvatskoj_ISBN-978-953-6106-93-6.pdf (3.2.2019.).
6. Suthersanen, U.; Frabboni, M. The Orphan Works Directive. EU copyright law - a commentary / ed. Stamatoudi, I., Torremans, P. : Edward Elgar Publishing, 2014.

Znanstveni članci i prezentacije, članci s interneta

7. Baričević, Z. Fotografija u Hrvatskom državnom arhivu. // Informatica museologica 31, 3-4(2000). Str. 61-67. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/142848> (3.2.2019.).
8. Brkić Midžić, S. Život zagrebačkog plemstva. // Wish – portal za kulturu življenja. Dostupno na: <https://www.wish.hr/zivot-zagrebackog-plemstva/> (3.2.2019.).
9. Cesarić, M. Ikonografska građa u Hemerotecu Dragutina Aranya od 1912. do 1929. // Arti musices : hrvatski muzikološki zbornik, 49, 1(2018.), str. 109-148. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/203864> (3.2.2019.).
10. Hansen, David R. Orphan Works: Definitional Issues. // Berkeley Digital Library Copyright Project White Paper No. 1. (2011). Dostupno na: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1974614 (3.2.2019.).

11. Horvat, A. Digitalizacija i knjižnice // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2(2012), str. 17-27. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/106548> (3.2.2019.).
12. Horvat, A. Knjižnice pred odlukom – vrednovanje ili sustavna digitalizacija. // Slobodan pristup informacijama : 11 okrugli stol : zbornik radova / ur. Barbarić A, Hebrang Grgić, I. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2012. Str. 32-38.
13. Kuštrak, I. Prikaz XI. savjetovanja o autorskom pravu i srodnim pravima održanog u Zagrebu, 26. studenoga 2010. godine. // Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 61, 6(2011), str. 2057-2063. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/112181> (3.2.2019.).
14. Laslo, A. Arhitektura modernog građanskog Zagreba. // Život umjetnosti: časopis za pitanja likovne kulture i umjetnosti, 30, 56/57(1995), str- 58-72. Dostupno na: https://www.ipu.hr/content/zivot-umjetnosti/ZU_56-57_1995_000_impresum-sadrzaj.pdf (3.2.2019.).
15. Lueder, T. The 'orphan works' challenge (2010). Dostupno na: <http://fordhamipconference.com/wp-content/uploads/2010/08/TilmanLueder.pdf> (3.2.2019.).
16. Magaš, L. Izložba Deutscher Werkbunda Film und Foto na zagrebačkoj Međunarodnoj fotografskoj izložbi i hrvatska fotografija početkom 1930-ih. // Radovi Instituta za povijest umjetnosti, 34, 34(2010), 189-200. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/80924> (3.2.2019.).
17. Magaš, L.; Prelog. P. Nekoliko aspekata utjecaja Georgea Grosza na hrvatsku umjetnost između dva svjetska rata. // Radovi Instituta za povijest umjetnosti, 33, 33(2009), str. 227-240. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/65238> (3.2.2019.).
18. Research: Orphan Works Directive does not work for mass digitisation. // Communia, 16.2.2016. Dostupno na: <https://www.communia-association.org/2016/02/16/orphan-works-directive-does-not-work/> (3.2.2019.)
19. Sutlić, K. Album s plemićkih zabava. // Jutarnji list, 25.08.2014. Dostupno na: <https://www.jutarnji.hr/vijesti/zagreb/album-s-plemickih-zabava-novopronadene-fotografije-svjedoce-kako-se-zivjelo-u-najprestiznijoj-ulici-zagreba/690868/> (3.2.2019.).
20. Sutlić, K. Vila Pongratz u Visokoj. // Jutarnji list, 15.01.2015. Dostupno na: <https://www.jutarnji.hr/domidizajn/interijeri/vila-pongatz-u-visokoj/3560120/> (3.2.2019.).

21. Šalamon-Cindori B.; Petrušić R. Djela siročad - u očekivanju autora. // Kemija u industriji 61, 9/10(2012), str. 455-457. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/87296> (3.2.2019.).
22. Tomić, T. Zakon o izmjenama i dopunama ZAPSP-a i Direktiva 2012/28/EU o određenim dopuštenim korištenjima djela siročadi. // Ppt prezentacija : 5. festival hrvatskih digitalizacijskih projekata, 21. travnja 2015. Dostupno na: http://dfest.nsk.hr/2015/wp-content/themes/boilerplate/2015/prezentacije/Tomic_Tajana.pdf (3.2.2019.).
23. Uzelac, A. Digitalna kulturna dobra u informacijskom društvu između javne domene i privatnog vlasništva. // Medijska istraživanja 10, 1(2004)., str. 37-53. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/23010> (3.2.2019.).
24. Vukmir, M. Utjecaj razvoja tehnologija na autorsko pravo i pravna priroda predmeta zaštite intelektualnog vlasništva. // Zbornik Hrvatskog društva za autorsko pravo, 2(2001). Str. 9-39. Dostupno na: <http://hdap-alai.hr/mladen-vukmir-utjecaj-razvoja-tehnologija-na-autorsko-pravo-i-pravna-priroda-predmeta-zastite-intelektualnog-vlasnistva/> (3.2.2019.).
25. Vuopala, A. Assessment of the Orphan works issue and Costs for Rights Clearance (svibanj 2010). Dostupno na: http://www.ace-film.eu/wp-content/uploads/2010/09/Copyright_anna_report-1.pdf (3.2.2019.).
26. Živković, D. Digitalizacija i intelektualno vlasništvo. // Slobodan pristup informacijama : 7. i 8. okrugli stol : zbornik radova / ur. Horvat, A., Bučević Sanvinčenti, L. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2009. Str. 34-39.
27. Život umjetnosti : časopis za pitanja likovne kulture i umjetnosti. / ur. Domljan, Ž. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu 24/25(1976). Dostupno na: https://www.ipu.hr/content/zivot-umjetnosti/ZU_24-25-1976_000_impresum-sadrzaj.pdf (3.2.2019.).
28. European Parliament Passes Orphan Works Directive. // Intellectual Property Watch, 13.9.2012. Dostupno na: <http://www.ip-watch.org/2012/09/13/european-parliament-passes-orphan-works-directive/> (3.2.2019.)

Zakoni, direktive, izvještaji, deklaracije, smjernice

29. Autorskopравни aspekti digitalizacije i objave digitalizirane građe. // Centar za stalno stručno usavršavanje knjižničara u RH. Dostupno na:

- <http://cssu.nsk.hr/autorskopravni-aspekti-digitalizacije-objave-digitalizirane-grade/> (3.2.2019.).
30. Copyright, and the Regulation of Orphan Works: A comparative review of seven jurisdictions and a rights clearance simulation. // Intellectual Property Office (lipanj 2013). Dostupno na: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/312779/ipresearch-orphan-201307.pdf (3.2.2019.).
 31. Core Competencies for Schol. Comm. Librarians. // NASIG Executive Bord, (kolovoz 2017). Dostupno na: http://www.nasig.org/site_page.cfm?pk_association_webpage_menu=310&pk_association_webpage=9435 (3.2.2019.).
 32. Digital Agenda for Europe : An Overview for 37th EEA JPC. Strasbourg (listopad 2011). Dostupno na: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/deea/dv/1011_10_/1011_10_en.pdf (3.2.2019.).
 33. Direktiva Europskog parlamenta i Vijeća o određenim dozvoljenim korištenjima djela siročadi. // Službeni list Europske unije, Strasbourg (listopad 2012). Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:32012L0028&from=EN> (3.2.2019.).
 34. Europa 2020. : Europska strategija za pametan, održiv i uključiv rast. // Europska komisija. Bruxelles (ožujak 2010). Dostupno na: <http://www.cisok.hr/UserDocsImages/baza-znanja/Zakonodavstvo/Medunarodni%20propisi,%20smjernice%20i%20strategije/Europa%202020.pdf> (3.2.2019.).
 35. Gowers Review of Intellectual Property (prosinac 2006). Dostupno na: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/228849/0118404830.pdf (3.2.2019.).
 36. Green Paper - Copyright in the Knowledge Economy. // Commission of the European Communities. Bruxelles (2008). Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0466:FIN:EN:HTML> (3.2.2019.).
 37. Hirtle, Peter B.; Hudson, E.; Kenyon, Andrew T. Copyright and Cultural Institutions: Guidelines for Digitization for U.S. Libraries, Archives and Museums. Ithaca, New York : Cornell University Library, 2009. Dostupno na:

https://ecommons.cornell.edu/bitstream/handle/1813/14142/Hirtle-Copyright_final_RGB_lowres-cover1.pdf (3.2.2019.)

38. IFLA-in Etički kodeks za knjižničare i druge informacijske djelatnike. // Međunarodni savez knjižničarskih društava i ustanova (kolovoz 2012). Dostupno na: <https://www.ifla.org/files/assets/faife/codesofethics/croatiancodeofethicsshort.pdf> (3.2.2019.).
39. Knjižnična politika za Europu: Bečka deklaracija. // Novosti. Hrvatsko knjižničarsko društvo (prosinac 2009). Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/hkdnovosti/clanak/210> (3.2.2019.).
40. Limitations and exceptions for libraries and archives: Orphan Works, retracted and withdrawn works and out of commerce works. // Standing Committee on Copyright and Related Rights (svibanj 2016). Dostupno na: http://www.eblida.org/Experts%20Groups%20papers/EGIL-papers/SCCR32_EBLIDA_Orphan_Works.pdf (3.2.2019.).
41. Orphan Works Survey 2017 Summary Report. // European Union Intellectual Property Office (studenj 2017). Dostupno na: https://euiipo.europa.eu/tunnel-web/secure/webdav/guest/document_library/observatory/documents/reports/Orphan_Works_Survey_Summary_Report/Orphan_Works_Survey_Summary_Report.pdf (3.2.2019.).
42. Prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama zakona o autorskom pravu. // Vlada Republike Hrvatske. (rujan 2014). Dostupno na: <https://vlada.gov.hr/sjednice/182-sjednica-vlade-republike-hrvatske/14825/doc/13048> (3.2.2019.).
43. Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on certain permitted uses of orphan works. // European Commission, Bruxelles (svibanj 2011) Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52011PC0289> (3.2.2019.).
44. Report on Orphan Works. // U. S. Copyright Office (siječanj 2006). Dostupno na: <https://www.copyright.gov/orphan/orphan-report.pdf> (3.2.2019.).
45. Standard za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj. // Narodne novine 58(1999). Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1999_06_58_1071.html (3.2.2019.).
46. Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima. // Državni zavod za intelektualno vlasništvo (studenj 2018). Dostupno na: http://www.dziv.hr/files/File/zastita/zakon_autorsko_HR.pdf (3.2.2019.).

47. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima. // Narodne novine (listopad 2014). Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_10_127_2400.html (3.2.2019.).
48. Zakon o nasljeđivanju. // Zakon.hr (travanj 2015). Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/87/Zakon-o-naslje%C4%91ivanju> (3.2.2019.).

Pravne i fizičke osobe

49. Ferber Bogdan, Jasenka. Rudolf Firšt. // Arhiv za likovne umjetnosti HAZU. Privatna poruka (7.2.2019.).
50. Kratka fotobiografija. // Vladko Lozić. Dostupno na: <http://www.coder.hr/vladkolozic/biografija.htm> (3.2.2019.).
51. Magaš Bilandžić, Lovorka. Djela siročad - foto Firšt. // Odsjek za povijest umjetnosti. Filozofski fakultet u Zagrebu. Privatna poruka. (12.12.2018.).
52. Mikulčić Tortić, Manuela. Djela siročad. // Državni zavod za intelektualno vlasništvo. Privatna poruka. (11. 12.2018.).
53. Nekić, Dunja. Firšt. // Zbirka starije fotografije Muzeja za umjetnost i obrt. Privatna poruka. (16.1.2019.).
54. Pavić, Slavka. Usmeno priopćenje (20.12.2018.).
55. Tot, Marko. The European Orphan Works Database - Proposed Cooperation with OHIM. // Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. Privatna poruka. (26. 9.2018.).
56. Vukina, Sanja. Usmeno priopćenje (7.12.2018.). Dostupno na: <https://vukina.hr/hr/sanja-vukina/> (3.2.2019.).

Fotografije muzeja, institucija, digitalnih zbirki, internetskih oglasnika, itd.

57. 1943, III. izložba hrvatskih umjetnika u Nezavisnoj državi Hrvatskoj. // Digitalna zbirka Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Dostupno na: <http://dizbi.hazu.hr/object/linked/c2o/97337> (3.2.2019.).
58. Aleksandar Freudenreich i Zvonimir Požgaj: Matica hrvatskih obrtnika, Ilica 49, Zagreb (1937.). // Ministarstvo kulture, Ostavština arh. A. Freudenreicha. Dostupno na: [https://hr.wikipedia.org/wiki/Datoteka:Aleksandar_Freudenreich_i_Zvonimir_Po%C5%BEgaj-Matica_hrvatskih_obrtnika,_Ilica_49,_Zagreb_\(1937.\).jpg](https://hr.wikipedia.org/wiki/Datoteka:Aleksandar_Freudenreich_i_Zvonimir_Po%C5%BEgaj-Matica_hrvatskih_obrtnika,_Ilica_49,_Zagreb_(1937.).jpg) (3.2.2019.).

59. Borković, Martin. // Hrvatska enciklopedija. Zagreb: Naklada Konzorcija Hrvatske enciklopedije, sv. 3., 1942.. Dostupno na:
https://hr.wikisource.org/wiki/Stranica:Hrvatska_enciklopedija_sv_III_01-100.djvu/94
(3.2.2019.).
60. Detalj postava III. retrospektivne izložbe hrvatske umjetnosti. // Digitalna zbirka Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Dostupno na:
<http://dizbi.hazu.hr/object/3465> (3.2.2019.).
61. Detalj postava III. retrospektivne izložbe hrvatske umjetnosti. // Digitalna zbirka Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Dostupno na:
<http://dizbi.hazu.hr/object/3466> (3.2.2019.).
62. Detalj postava III. retrospektivne izložbe hrvatske umjetnosti. // Digitalna zbirka Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Dostupno na:
<http://dizbi.hazu.hr/object/3473> (3.2.2019.).
63. Dragutin Milivoj Domjanić. // Muzejski dokumentacijski centar. Dostupno na:
<http://kbn.mdc.hr/knjizevnici/knjizevnik-detaji/dragutin-milivoj-domjanic/208>
(3.2.2019.).
64. Enciklopedija Matice hrvatske : iz književne, kulturne, društvene i političke povijesti Hrvatske. 1842 - 2014. / ur. Zidić. I. Zagreb: Matica hrvatska, sv. 1, 2015. Dostupno na: <http://www.matica.hr/media/uploads/knjige/emh1/emh006.pdf> (3.2.2019.).
65. Firšt, Milan. // AthenaPlus. Muzej za umjetnost i obrt. Dostupno na:
<http://athena.muio.hr/?object=linked&c2o=16924> (3.2.2019.).
66. Firšt, Rudolf (fotograf. // Digitalna zbirka Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Dostupno na: <http://dizbi.hazu.hr/object/linked/c2o/97336> (3.2.2019.).
67. Foto First, Zagreb. // AthenaPlus. Muzej za umjetnost i obrt. Dostupno na:
<http://athena.muio.hr/?object=linked&c2o=20429> (3.2.2019.).
68. Foto Firšt – dvije stare fotografije. // Aukcije.hr. Dostupno na:
<https://www.aukcije.hr/prodaja/kolekcionarstvo/Stari-dokumenti-i-fotografije/367/oglas/Foto-Fir%C5%A1t-dvije-stare-fotografije/3585952> (3.2.2019.).
69. Foto-Firšt. // Digitalne zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Dostupno na: <https://digitalna.nsk.hr/pb/?concept=info&id=553419> (3.2.2019.).
70. Franc Walland (1877-1975) // Digitalna knjižnica Slovenije. Dostupno na:
<http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:IMG-FU696BJX> (3.2.2019.).

71. Hrvatska : Zagreb - Narodna nošnja, 1930 g. // Kupindo. Dostupno na:
https://www.kupindo.com/Srbija-i-ex-YU-do-1945/49587925_Hrvatska-Zagreb-Narodna-nosnja-1930-g- (3.2.2019.).
72. Husain Pustaj, P. Sprovod Stjepana Radića fotografskim objektivom Rudolfa Firšta. // Muzej grada Zagreba, Zagreb, 2017. Dostupno na:
http://www.mgz.hr/UserFiles/file/MGZ_Sprovod_Stjepana_Radica_Fotografiska_basti_na_u_muzejima_2017.pdf (3.2.2019.).
73. Josip Klemenčič. // Digitalna knjižnica Slovenije. Dostupno na:
<http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:IMG-0RFOTY3R> (3.2.2019.).
74. Kulturne ustanove Zagreba. Vukelić, M. Zagreb : Uprava Zagrebačkog Velesajma, 1959. Dostupno na: <https://www.aukcije.hr/prodaja/Knjige-i-tisak/Zivot-dom-i-obitelj/Putovanja-i-vodi%C4%8Di/167/oglas/Kulturne-ustanove-Zagreba/3699197/> (3.2.2019.).
75. Mors porta vitae – Smrt, vrata života: stara zagrebačka groblja i pogrebi. // Muzej grada Zagreba, 12.12.2011 - 26.02.2012. Dostupno na:
<http://www.mgz.hr/hr/izlozbe/MORS%20PORTA%20VITAE%20-%20SMRT,%20VRATA%20%20C5%BDIVOTA:%20stara%20zagreba%C4%8Dka%20groblja%20i%20pogrebi%20,450.html> (3.2.2019.).
76. Nar. vijeće / Kraljevina SHS, dočasnik Dundović, Varaždin. // Njuškalo. Dostupno na:
<https://www.njuskalo.hr/militarija/fotografija-nar-vijece-kraljevina-shs-docasnik-dundovic-varazdin-oglas-19233188> (3.2.2019.).
77. O nama. Zgrada. Slike. // Hrvatska narodna banka. Dostupno na:
<https://www.hnb.hr/o-nama/zgrada/slike> (3.2.2019.).
78. Obitelj Baj. Glazbeno društvo intelektualaca. // Hrvatski povijesni muzej. Dostupno na:
http://sjecanjana20st.hismus.hr/hr/Ostav%C5%A1tine/Obitelj%20Baj/Glazbeno%20dru%C5%A1tvo%20intelektualaca_1147 (3.2.2019.).
79. Portret Anke Gvozdanović – Rudolf Firšt 1929. // Muzej za umjetnost i obrt. Dostupno na: <https://www.muio.hr/zbirka-anke-gvozdanovic/portret-anke-gvozdanovic-rudolf-first-1929-foto-vedran-benovic1/> (3.2.2019.).
80. Povijest škole. // Osnovna škola Josipa Jurja Srossmayera. Dostupno na:
<http://www.os-jjstrossmayera-zg.skole.hr/o-nama/povijest-skole/#> (3.2.2019.).
81. Razglednice i fotografije Zlatka Ivkovića. // Knjižnica i čitaonica "Fran Galović" Koprivnica. Dostupno na:

<https://library.foi.hr/m3/kd1.php?B=20&sqlx=80776&ser=&sqlid=20&sqlnivo=&css=&H=&U=FIR%8AT,%20Rudolf> (3.2.2019.).

82. Spominska žara Udruženja ratnih dobrovoljaca boraca za oslobođenje sjevernih krajeva Jugoslavije, Glavni odbor Zagreb. // Digitalna knjižnica Slovenije. Dostupno na: <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:IMG-EIQT89BF> (3.2.2019.).
83. Stjepan Radić - Foto Firšt, Zagreb – dopisnica. // Njuškalo. Dostupno na: <https://www.njuskalo.hr/razglednice-fotografije/stjepan-radic-foto-first-zagreb-dopisnica-oglas-24829710> (3.2.2019.).
84. Zagreb nekad i danas. // Muzej grada Zagreba, 28.8.2018. Dostupno na: <https://www.facebook.com/295707563236/photos/zagreb-nekad-i-danasna-mjestu-gdje-se-danas-nalazi-prodavaonica-mje%C5%A1ovite-robe-n/10155928108973237/> (3.2.2019.).
85. Zagreb, foto FIRST, cb fotografija, udruga gradjana, 1930. // Kupindo. Dostupno na: https://www.kupindo.com/Srbija-i-ex-YU-do-1945/39935699_Zagreb-foto-FIRST-cb-fotografija-udruga-gradjana-1930 (3.2.2019.).

Ostalo

86. Acta Croatica. // Croatian Ancestry Limited. Dostupno na: <https://actacroatica.com/hr/personas?q=rudolf%20fir%C5%A1> (3.2.2019.).
87. Arhiva Suda. // Općinski građanski sud u Zagrebu. Dostupno na: <https://sudovi.pravosudje.hr/ogszg/index.php?linkID=26> (3.2.2019.).
88. AthenaPlus. // Muzej za umjetnost i obrt. Dostupno na: <https://www.muio.hr/athenaplus/> (3.2.2019.).
89. DL-101HR Opći tečaj intelektualnog vlasništva. // Državni zavod za intelektualno vlasništvo. Dostupno na: <https://www.dziv.hr/hr/edukacija/dl-101-hr/> (3.2.2019.).
90. Državni zavod za intelektualno vlasništvo (DZIV). // Portal otvorenih podataka Republike Hrvatske. Dostupno na: <https://data.gov.hr/publisher/drzavni-zavod-za-intelektualno-vlasnistvo> (3.2.2019.).
91. Fond fotografija Agencije za fotodokumentaciju. // Arhinet. Dostupno na: http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=1_5309 (3.2.2019.).

92. Heiszig, E. // Hrvatski biografski leksikon. Mrežno izd. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža, cop. 2018. Dostupno na: <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=7419> (3.2.2019.).
93. Heiszig, E. Portret djece. // Muzej za umjetnost i obrt. Dostupno na: <http://partage.muio.hr/?object=detail&id=3408> (3.2.2019.).
94. Janus. R. Radionica Djela siročad: autorskopravni okvir, identificiranje i objavljivanje. // Svezak 19, 19(2017). Dostupno na: https://library.foi.hr/m8/S02110/2017/2017_00019.pdf (3.2.2019.).
95. Jerković, V. Dvije pjesme. // Digitalne zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Dostupno na: <https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=info&id=11343> (3.2.2019.).
96. JISC. // Wikipedia: the free encyclopedia. 3.2.2019. Dostupno na: <https://en.wikipedia.org/wiki/Jisc> (3.2.2019.).
97. Kišobrani Cerovečki. Dostupno na: <https://www.kisobrani-cerovecki.hr/> (3.2.2019.).
98. Međunarodna ljetna škola Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo u Zagrebu. // Sveučilište u Zagrebu (travanj, 2016). Dostupno na: <http://cirtt.unizg.hr/ljetna-skola-za-intelektualno-vlasnistvo-svjetske-organizacije-za-intelektualno-vlasnistvo-u-hrvatskoj/> (3.2.2019.).
99. NASIG. // Wikipedia: the free encyclopedia. 3.2.2019. Dostupno na: <https://en.wikipedia.org/wiki/NASIG> (3.2.2019.).
100. Orphan Works Database. // European Union Intellectual Property Office. Dostupno na: <https://oami.europa.eu/orphanworks/> (3.2.2019.).
101. Parmaska Povelja // Minerva. Dostupno na: <http://www.minervaeurope.org/structure/nrg/documents/charterparma031119final-hr.htm> (3.2.2019.).
102. Popis autora. // Hrvatska fotozbirka. Dostupno na: <https://hrvatska-fotozbirka.com/hr/autori/> (3.2.2019.).
103. Postupak kod smrtnog slučaja. // Središnji državni portal. Dostupno na: <https://gov.hr/moja-uprava/obitelj-i-zivot/smrt-i-nasljedjivanje/postupak-kod-smrtnog-slucaja/506> (3.2.2019.).
104. Pravo na pristup informacijama. // Muzej za umjetnost i obrt. Dostupno na: <https://www.muio.hr/pravo-na-pristup-informacijama-2/> (3.2.2019.).
105. Program tečaja DL-101HR. // Državni zavod za intelektualno vlasništvo. Dostupno na: <https://www.dziv.hr/hr/edukacija/dl-101-hr/program-tecaja/> (3.2.2019.).

106. Rijeka. Podaci o matičnom uredu. // Ministarstvo uprave Republike Hrvatske.
Dostupno na: <https://uprava.gov.hr/maticni-uredi-u-rh/primorsko-goranska-zupanija-1875/rijeka/1908> (3.2.2019.).
107. Salon cvijeća „N“. Dostupno na: <https://salon-cvijeca-n.hr> (3.2.2019.).
108. Samostalni sektor za drugostupanjski upravni postupak. // Ministarstvo financija Republike Hrvatske. Dostupno na: <http://www.mfin.hr/hr/samostalni-sektor-za-drugostupanjski-upravni-postupak> (3.2.2019.).
109. Simpozij Fotografiska baština u muzejima : Zbornik sažetaka. // Zagreb : Muzejski dokumentacijski centar, listopad 2017. Dostupno na:
http://www.mdc.hr/files/pdf/skupovi/Simpozij_2017_MDC_final_combined.pdf
(3.2.2019.).
110. Sjećanje na jedan od prvih ‘shopping centara’ u Zagrebu. // Zagreb.info, 23.10.2017.
Dostupno na: <https://www.zagreb.info/ritam-grad/o-gradu/foto-sjecanje-na-jedan-od-prvih-shopping-centara-u-zagrebu/155651> (3.2.2019.).
111. Središnji fotolaboratorij. Fototeka. // Hrvatski državni arhiv. Dostupno na:
<http://zagreb.arhiv.hr/hr/hda/foto/fs-ovi/fototeka.htm>. (3.2.2019.).
112. The National Representatives Group (NRG). // Minerva. Dostupno na:
<http://www.minervaeurope.org/structure/nrg.htm> (3.2.2019.).
113. Tražilica pokojnika. // Gradska groblja Zagreb. Dostupno na:
<https://www.gradskagroblja.hr/default.aspx?id=382> (3.2.2019.).
114. U NSK održana radionica o djelima siročadi. // Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu (prosinac 2016). Dostupno na: <http://www.nsk.hr/u-nsk-odrzana-radionica-o-djelima-sirocadi/> (3.2.2019.).
115. Upravljanje intelektualnim vlasništvom u istraživanju i razvoju. // Sveučilište u Zagrebu (ožujak 2015). Dostupno na: <http://cirtt.unizg.hr/event/upravljanje-intelektualnim-vlasnistvom-u-istrazivanju-i-razvoju-4/> (3.2.2019.).
116. InfoCuria - Case-law of the Court of Justice. // Europski sud pravde. Dostupno na:
<http://curia.europa.eu/juris/recherche.jsf?language=en> (3.2.2019.).

10. Popis slika

1. Slika 1.: Poledina dopisnice „Nar. vijeće / Kraljevina SHS, dočasnik Dundović, Varaždin.“ str. 37
Izvor fotografije: <https://www.njuskalo.hr/image-w920x690/militarija/fotografija-nar-vijece-kraljevina-shs-docasnik-dundovic-varazdin-slika-67625810.jpg> (3.2.2019.).
2. Slika 2.: Poledina fotografije „Bela Csikos-Sessia „Portret Kapetana K.“ str. 41
3. Slika 3.: Poledina fotografije „Smrt egipatskog prvorođenca“ str. 41
4. Slika 4.: Tražilica pokojnika: „Rudolf Firšt“ str. 42
Snimka zaslona: <https://www.gradskagroblja.hr/default.aspx?id=382> (3.2.2019.).
5. Slika 5.: Služba pravnih poslova, Mirogoj str. 43
6. Slika 6.: Mirogoj, grobno mjesto 84 – II – 235 str. 43
7. Slika 7.: Viktorija Firšt, podatak o smrti str. 46
8. Slika 8.: Rudolf Firšt, podatak o smrti str. 46
9. Slika 9.: Matica hrvatskih obrtnika, Ilica 49 (1937. godina) str. 50
Izvor fotografije:
[https://hr.wikipedia.org/wiki/Datoteka:Aleksandar_Freudenreich_i_Zvonimir_Po%C5%BEGaj-Matica_hrvatskih_obrtnika,_Ilica_49,_Zagreb_\(1937.\).jpg](https://hr.wikipedia.org/wiki/Datoteka:Aleksandar_Freudenreich_i_Zvonimir_Po%C5%BEGaj-Matica_hrvatskih_obrtnika,_Ilica_49,_Zagreb_(1937.).jpg) (3.2.2019.).
10. Slika 10.: Mesnica „Katarina Rabus i sin“ na uglu Ilice i Frankopanske ulice (oko 1930. god) str. 51
Izvor fotografije: <https://www.facebook.com/295707563236/photos/zagreb-nekad-i-danasna-mjestu-gdje-se-danas-nalazi-prodavaonica-mje%C5%A1ovite-roben/10155928108973237/> (3.2.2019.).
11. Slika 11.: Firšt, Rudolf. Brzoglasni imenik Nezavisne Države Hrvatske iz 1942. godine str. 52
Snimka zaslona: <https://actacroatica.com/hr/personas?q=rudolf%20fir%C5%A1t> (3.2.2019.).

11. Popis priloga

1. Potvrda Odsjeka za obrtni registar, evidenciju kolektivnih ugovora i registar sindikata i poslodavaca.....str. 44

REPUBLIKA HRVATSKA
GRAD ZAGREB
GRADSKI URED ZA GOSPODARSTVO,
ENERGETIKU I ZAŠTITU OKOLIŠA

SEKTOR ZA GOSPODARSTVO, PODUZETNIŠTVO,
TURIZAM I INVESTICIJE
ODJEL ZA GOSPODARSKE DJELATNOSTI I RAD
Odsjek za obrtni registar, evidenciju kolektivnih ugovora
i registar udruga sindikata i poslodavaca

KLASA: 311-08/18-001/988
URBROJ: 251-09-11-1/015-18-2
Zagreb, 10.12.2018.

Gradski ured za gospodarstvo, energetiku i zaštitu okoliša, Sektor za gospodarstvo, poduzetništvo, turizam i investicije, Odjel za gospodarske djelatnosti i rad, Odsjek za obrtni registar, evidenciju kolektivnih ugovora i registar udruga sindikata i poslodavaca, povodom zahtjeva Marka Rimca iz Zagreba, Ulica Grada Chicaga 18, za izdavanje potvrde o upisu obrta u Registar koji se vodi kod ovog tijela, na temelju članka 159. Zakona o općem upravnom postupku (Narodne novine 47/09) izdaje

P O T V R D U

Potvrđuje se da je RUDOLF FIRŠT rod. 1892. godine u Zagrebu, obavljao obrt djelatnosti fotografske sa sjedištem u Zagrebu, Frankopanska 1, temeljem ovlaštenja Gradskog poglavarstva broj 87557-III od 12.12.1924. godine.

Podatak o prestanku obrta nije evidentiran u Registru zanatskih radnji samostalnih zanatlija Općine Centar, već je posljednji podatak o poslovanju navedenog obrta prijava godišnjeg odmora 1967. godine. Nakon toga u Registru nije bilo novih upisa.

Ova potvrda izdaje se u svrhu dokaza o gornjim činjenicama kod diplomskog rada.

Pristojba po Tbr. 4. Uredbe o tarifi upravnih pristojbi (Narodne novine 8/17, 129/17) u iznosu od 40,00 kuna nalijepljena je i propisno poništena na podnesku.

VODITELJ ODSJEKA
Zoran Mavar, dipl. iur.

2. Skenirane fotografije Muzeja za umjetnost i obrt..... str. 54

1.			ZAGREB - KAMENITA VRATA FOTO FIRŠT, ZAGREB OKO 1937 RAZGLEDNICA MUO-038551
2.			GRUPNI PORTRET FOTO FIRŠT, ZAGREB (NIJE MILAN FIRŠT) OKO 1935 FOTOGRAFIJA (NA PAPIRU ZA DOPISNICE) MUO-016172/34
3.			GRUPNI PORTRET FOTO FIRŠT, ZAGREB (NIJE MILAN FIRŠT) OKO 1935 FOTOGRAFIJA (NA PAPIRU ZA DOPISNICE) MUO-016172/35

Sažetak

Implementacija *Direktive o određenim dozvoljenim korištenjima djela siročadi* u Hrvatskoj: primjer pažljive potrage za fotografom Rudolfom Firštom

Tema ovog diplomskog rada je implementacija *Direktive o određenim dozvoljenim korištenjima djela siročadi* u Hrvatskoj. U teorijskom dijelu rada opisuje se položaj knjižnica u odnosu na izazov projekata opsežne digitalizacije i problema koje ono donosi. Zatim se definiraju ključni pojmovi za razumijevanje rada iz važećeg Zakona o autorskim i srodnim pravima, a to su autor i autorsko djelo te predstavljaju najbitniji članci. U idućem poglavlju predstavljaju se djela siročad, donose procjene njihovog obujma te predstavlja razvoj zakonodavnog okvira. Zatim se obrađuje kontekst donošenja *Direktive* u Europskoj uniji te predstavljaju i analiziraju njeni najbitniji članci. U sljedećem poglavlju predstavlja se pažljiva potraga kao pravni instrument osmišljen *Direktivom*. U istraživačkom dijelu rada pruža se dokumentirani prikaz djela fotografa Rudolfa Firšta i prikazuje dokumentirana pažljiva potraga. Na samom kraju u raspravi se iznose nejasnoće *Direktive* koje se tiču fotografija i argumentira zašto *Direktiva* nije zaživjela i ispunila svoju svrhu.

Ključne riječi: Direktiva o određenim dozvoljenim korištenjima djela siročadi, Europska unija, djela siročad, pažljiva potraga, Rudolf Firšt

Summary

Implementation of the *Directive on certain permitted uses of orphan works* in Croatia: an example of a diligent search for the photographer Rudolf Firšt

The theme of this master thesis is the implementation of the Directive on certain permitted uses of orphan works in Croatia. The theoretical part of the paper describes the position of the library in relation to the challenge of extensive digitalization projects and the problems that it brings. Then, key concepts for understanding the work are defined from the existing Law on copyright and related rights, and these are the author and the author's work and represent the most important articles. In the next chapter, orphan works are presented, estimates of their volume and the development of the legislative framework. Next, the context of the adoption of the Directive in the European Union is being discussed and presented and analyzed by its most important articles. The next chapter presents a diligent search as a legal instrument designed by the Directive. In the research part of the work provides the documented display works of photographer Rudolf Firšt and displays documented diligent search.. At the very end in the discussion are presented some ambiguity of the Directive concerning the photographs and argues why the Directive did not live and fulfilled its purpose.

Key words: Directive on certain permitted uses of orphan works, European Union, orphan works, diligent search, Rudolf Firšt